

Újpesti

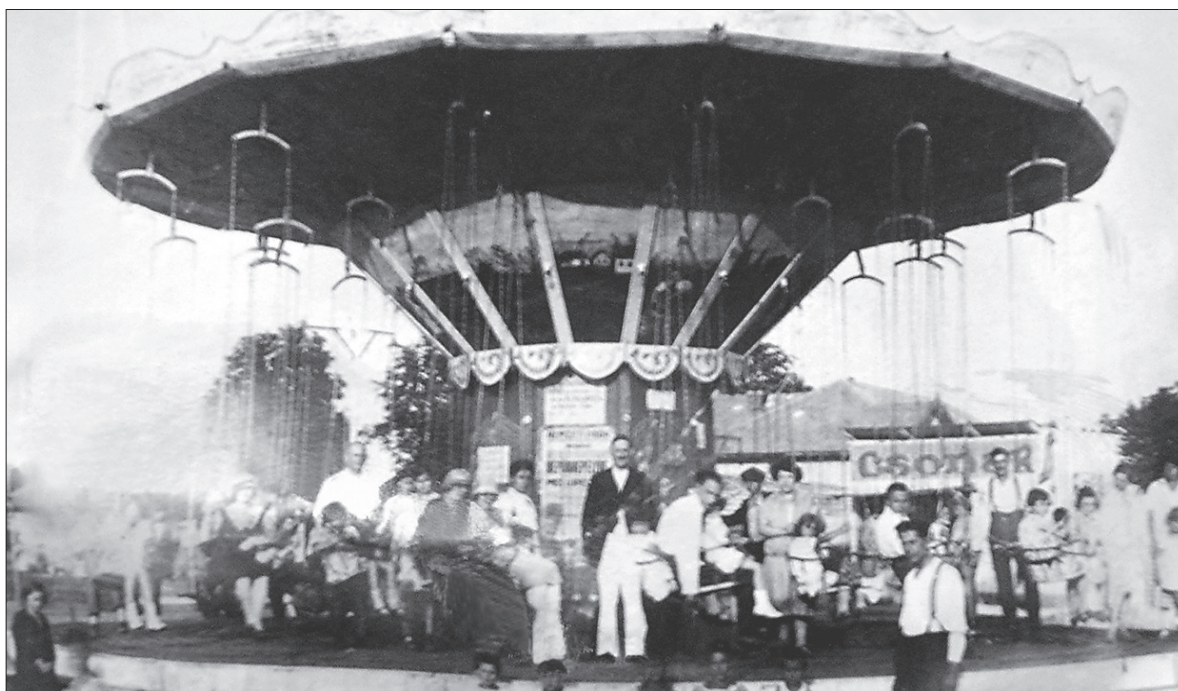
Helytörténeti
Értesítő

2019. szeptember
XXVI. évfolyam 3. szám

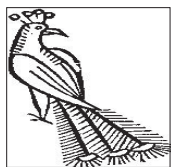
Manó bácsit az egész város ismerte. Hajóhintája és céllövöldéje két évtized alatt végigvándorolt Újpesten. Bárhol állította fel a bódéját, azonnal élettel telítődött a vigalmi negyed. Vele tartott Láng Karcsi a korongdobálójával, Rózsi, a gondolatolvasó és Töltöttkáposztás Zsuzsi, a nőimitátor. Zsongott a vurstli a kikiáltótól, a Csodák birodalmától, az állathang-utánczótól. Talán csak a fahalak maradtak csöndben Kovács Árpád „halászójában”. 1925 nyarán a díszes kompánia a Vasút utca mentén, az akkori Gróf Apponyi Franciska téren vert tanyát. Úgy tűnt, ezúttal sokáig maradhatnak, fizették is rendesen a 10%-os vigalmi és 3%-nyi forgalmi adót.

Manó bácsi bizonyosan tudta, ám a többiek közül tán csak Elvira, a jövőmondó sejthette, hogy nem lesz ez mindig így. Egy évvel később valóban eljött a költözés ideje. Korábban mindig a közelben lakók panasza miatt kellett felszedni a sátorfájukat. Ezúttal azonban más volt a helyzet. A város éppen az ő szép nevű területet ajánlotta fel az építendő Újpesti Magyar királyi Állami Fa- és Fémipari Szakiskola helyszínéül. Nem volt mit tenni. „Ha menni kell, hát menni kell!” – mondta Manó bácsi, de mielőtt bontani kezdték volna a standokat, még odacsődítette az egész társaságot a leállított körhinta elé. Mivel a vurstli művészei között fotográfus is akadt, megrendelt tőle egy képet. □ *Barta Flóra*

Könnyed szórakozás és erkölcsnemesítés

Az Újpesti Napló 1926-os számaiból

„Elvira a világhírű gondolat-olvasónő ismét visszaérkezett Újpestre, akinek kivételes tehetségét már a múlt évben is őszintén megcsodálta az újpesti közönség. Elvira mindenkit bámulatbaejt páratlan tudásával, mert ő, az élő titok, a megfejthetetlen rejtély. [...] A multból elővarázsolja az emberek életét, nyíltan megmondja a jelent, a jövőről pedig informál, milyen sors vár reánk, megfejt minden titkot, kifürkészi a rejtett gondolatokat, mert akivel beszél, annak ismeri egyéniségét és jellemét.” (május 8.)

„Kint a boldogult palotai-erdő helyén, ahol a parkvendéglő volt az 55-ös megállónál – épül Jabrancfalva. [...] A Tihanyi csárdában a telep egyik bérlője: Tihanyi Kálmán parancsnokol és tartja fel a rendet. [...] A csárda mellett lesz egy polgári lövölde is s egy varieté színház [...] Körhinta, hajóhinta, majomvadászat, a zavarosban való halászás s mind az, ami Jabrancfalvát népszerű wurtslivá avatja, lassanként helyet talál e mulatóhelyen.” (május 10.)

„Újpesten egy oly világvárosi nyári szórakozó helyiség nyílt, hogy ezáltal az újpesti közönségnek nem kell a fővárosba fáradni és igen sok kellemetlenségnek kitenni magát és ezenfelül még pénzmegtakarítást is jelent. Azt hisszük, hogy nem ismeretlen senki előtt az Árpád-út 73. sz. alatt levő »Surányi« kert, ahol egy igen kitűnő jazz-band délután 5-8-ig ozsonna hangversenyez és esténként ötször a legújabb táncok alá játsza a legújabb zenedarabokat.” (június 26.)

„Újpest város tanácsa a wurstlit a Vasút utca mentéről kitelepítette s a wurtslisok erre átmentek Rákospalotára. Kibérelték a 19-21 szám alatt lévő üres telket. Rákospalota tanácsa tárt karokkal fogadta az Újpestről kitelepített wurstlisokat, de nem úgy a Villasor lakói.” (június 26.)

„Újpesten »Rugó« név alatt erkölcsnemesítő társaság alakult. [...] a társaságnak tagja lehet minden fedhetetlen életű nő és férfi, aki 24-ik életévét betöltötte. A társaság hivata-

los helyisége: a Kohn Béla-féle vendéglő különterme. (Váci út 1. a szerk.) [...] A rugó az egy szimbolikus desztillált kifejezés, amellyel azt kívánják kifejezni, hogy a szellemnek és a testnek állandó rugalmasságát kívánják fönttartani. Állandó versenyekben és tornákban edzik magukat. [...] minden tag maga választ magának valamilyen szerepkört. Így vannak misszionáriusok, sajtófőnökök, pletykahordók, erkölcsösözök, nőreferens, főrugók, törzs főnökök... [...] Külön klakkör különítménye most alakult a társaságnak, akik futballmeccsek vagy színházi előadások alkalmával adott jelre olyan lármát csinálnak, hogy a Stadion, vagy a színház falai összedőlnek... [...] Hogyan kell ismerkedni az utcán idegen nőkkel? Nem kis örömmel fogadják a fiatalok a legújabb könnyítést az ismerkedés terén. Azonban ezek a könnyítések kizárólag »rugó« tagoknak szólnak. A »rugó« tag, ha egy csinos nőt lát és meg akar ismerkedni vele, akkor felemeli a nyitott jobb kezét, ha a nő nem ellenzi a megismerkedést, akkor szép diszkrétan szintén ily módon fölemeli a jobb kezét. [...] máris alapszabályokon dolgoznak. [...] A link »rugók« elleni védekezés módjait rögzítik le, hivatalosan kinevezik a tisztet és minden fontos életmegnyilvánulást megrendszabályoznak. A társaság tagjai nem politizálhatnak és minden politikai nézet üldözését tűzte ki céljául, mert szigorú meggyőződésük, hogy minden veszekedésnek és rossznak csak a politika az oka. Ezért minden politikai gyűlést megzavarnak. Ha nem politizálnak, akkor nem veszekszenek, ez a mottója a társaságnak. A zavarosban halászókat üldözik, a suba alatt dolgozókat megbüntetik, a kétségbe esetteket segítik, a vakokat gyámolítják, a süketekkel hangosan beszélnek, az elesetteket fölemelik, a fönt levőket leemelik, az árvákat istápolják, a nőket szeretik, szigorúan ügyelnek arra, hogy ne szülessenek öreg nők, megalkótják, mint alosztályt, az anyósok egyesületét és a bábaosztályt...” (augusztus 7.)

Összeállította: Szöllősy Marianne

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLEC OVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelbeli elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LÖRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BÄCHER IVÁN író, publicista
BARTA FLÓRA fordító
BUDA ATTILA ny. könyvtárvezető,
Károlyi-kutató
FORGÁCS ANDRÁS okl. gépészmérnök
HIRMANN LÁSZLÓ tanár,
gimnázium-igazgató
IVÁNYI JÁNOS okleveles építőmérnök
DR. KÖRÖS ANDRÁS ny. kúriai bíró
KRIZSÁN SÁNDOR gyűjteménykezelő
DR. PALÁGYI ISTVÁN GYÖRGY
vegyészmérnök, radikémikus, a cseh-
országi Görgei Artúr Társaság elnöke
ROJKÓ ANNAMÁRIA újságíró,
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA
c. egyetemi docens (ELTE)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2019. szeptember
XXVI. évfolyam 3. szám

Vurstli a gróf Apponyi Franciska téren (részlet) (Forrás: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

1	BARTA FLÓRA <i>Fordul a világ</i>
2	Könnyed szórakozás és erkölcsnemesítés, <i>Az Újpesti Napló</i> 1926-os számaiból Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
	Tanulmány
4	BUDA ATTILA <i>Egy család, több világkép, eltérő inspirációk</i> 2. rész: II. Károlyi József
6	DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA <i>Pfeifer Ignác az Egyesült Izzó</i> kutatóintézete élén
	Közlemények
9	DR. PALÁGYI ISTVÁN GÖRGY <i>Görgei Artúr, a vegyész</i>
11	IVÁNYI JÁNOS <i>Requiescat in pace</i> , 3. rész
14	FORGÁCS ANDRÁS <i>Újpest a magyar elektronikai ipar</i> bölcsője, 1. rész: <i>A magyarok fényes szerepe a lámpagyártás</i> történetében
16	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Újabb epizódok Asschner Lipót</i> életéből, „A new-yorki tőzsdekrach magyar áldozatai”
19	DR. KÖRÖS ANDRÁS <i>Szemelvények dr. Fraknóy Gyula</i> ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 2. rész
22	KRIZSÁN SÁNDOR <i>Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a</i> <i>Görgey Artúr utcáig</i> , 17. rész
24	BÄCHER IVÁN <i>Szenes tanár úr</i>
	Híres újpestiek
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Somlyói Nagy Sándor</i>
	Interjú
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>„Mindig szeresd a betegeket kisfiam!”</i>
32	Helytörténeti hírek

Egy család, több világkép, eltérő inspirációk

2. rész: II. Károlyi József

Károlyi Mihály és Károlyi József közeli és mégis távoli rokonságban álltak egymással. Apjuk, Károlyi Gyula (1837–1890) kétszer házasodott:

miután első felesége, egyben unokatestvére Károlyi Georgine 1878-ban meghalt, három évvel később elvette az akkor már özvegy Pálffy Geraldinét, aki apja testvérének a lánya volt – tehát ugyancsak közeli rokon. (Az arisztokrácia társadalmi nyitottsága többnyire csak az eszmék képviselésében nyilvánult meg, magánéletükben inkább a saját köreiken belül maradtak.) A két házasságból hat gyermek született, két fiú és négy lány: Mihály, az elsőszülött fiú 1875-ben, József pedig 1884-ben; közös apától, különböző anyától.

Ahogy az előző, Károlyi Mihályról szóló írásban jeleztük, a későbbi köztársasági elnök Fóton nevelkedett, nem apja és annak második felesége mellett. Károlyi József viszont családi körben maradt, életének alakulására, bátyjától eltérően, apja világszemlélete jelentős hatással bírt. Mint Károlyi Mihály „Hit, illúziók nélkül” című emlékiratából kiderül, ő nehezen viselte, hogy apja ellenezte tanulási vágyát, viszont azt akarta, hogy fia „vidéken élő, birtokait igazgató, lovakat tenyésztő földesúr” legyen. Kilenc évvel fiatalabb testvérére azonban, annak ellenére, hogy apja nem sokáig volt mellette, hiszen hatéves korában meghalt, ez a felfogás, amelyet anyja is megerősített, nagy hatást gyakorolt. Az iskolás éveket követően – alsó és középfokú iskoláit magántanulóként végezte, majd Budapesten és Münchenben jogi tanulmányokat folytatott – egy évtizedig a családi örökségként birtokába jutott fehérvárcsurgói uradalom működtetése töltötte ki napjait. 1888 után ő lett a hitbizomány ura, és később is ez maradt életvitelének alapja. Itt sajátította el a gazdálkodáshoz szükséges ismereteket, az itt tapasztalt környezet erősítette meg ragaszkodását a családi és a nem-

zeti hagyományokhoz. Itt tette magáévá mindazt, amit féltestvére magára vonatkozóan érvénytelennek tartott, amit Magyarország belpolitikájában ki akart küszöbölni, meg akart változtatni.

Károlyi József 1908-ban érte el nagykorúságát, ekkor vette át ténylegesen is a birtok igazgatását, s 26 éves volt, amikor a másik családi hagyományt, a politikai életben való részvételt is megpróbálta. Az 1910-es választásokon a nagykárolyi választókerület képviselőjeként került az országgyűlésbe. Nagykároly [ma: Carei, megyei jogú város Romániában] a család „ösi fészke”, ahol helyi ismertségük biztos háttérrel jelentett egy kezdődő politikai karrierhez. De ez a település csak a kiindulópont volt, hiszen, éppen a fehérvárcsurgói birtok miatt Károlyi József politikai tevékenysége a Dunántúlhoz kapcsolódott. Emellett a fővárosban is volt „rezidenciája”, a Szentkirályi utca és a Múzeum utca kereszteződésében álló, többszintes épület, ahol később a Károlyi-levéltár kapott helyet. Három évvel később, 1913-ban megházasodott, Wenckheim Margitot, unokatestvérét választva feleségül.

Az első világháború előtti sokszínű magyar belpolitikai irányzat közül ő is családi hagyományként örökölte Károlyi Sándor legfontosabb eszméit: a függetlenségi elköteleződést, az agrárius törekvések és a szövetkezeti mozgalom támogatását. Mindehhez Apponyi Albert változatos politikai pályájának példája járult. Apponyi gróf a tízes években az ellenzék vezetője volt, de a második Wekerle-kormányban a kultusztárcát vitte. Károlyi József mindezekon kívül a katolikus egyházzal is jó kapcsolatokat ápolt, ami szintén családi hagyomány volt, elég csak Károlyi Istvánt és a főt templomot említeni. Károlyi József kivette a részét a Páli Szent Vince Egylet karitatív munkájából, a kor változásához alkalmazkodva, a templomalapítás helyett a

(nagy)városi szegénység enyhítése érdekében tevékenykedett.

Az országgyűlési részvételt 1917-ben felcserélte a tényleges helyi politizálással, 1921-ig, megszakítással ugyan, de Fejér megye és Székesfehérvár városi/megyei főispánja volt. Bár regionális viszonyok között talán több versenytárral kellett szembenéznie, mint az országgyűlési választások előtt, mégis közmegegyezésre választották meg erre a posztra. Természetesen ekkor is szerepet játszott helyi ismertsége, ahogyan politikai befolyással rendelkező rokonsága – például két sógora: Pappenheim Siegfried és Festetics Sándor – támogatása. Nem mellesleg baráti szálak fűzték Esterházy Mórchoz, a miniszterelnökhöz, akinek szintén Fejér megyében voltak birtokai. Vagyis – ahogy ma mondanák –, sokan lobbiztak az érdekében. S legtöbbször maga a kapcsolatrendszer is hatalmi tényezővé válhat. Az pedig már a véletlen műve volt, hogy I. Ferenc József halála után Károlyi József az új uralkodó, IV. Károly bizalmát is bírta.

A háború éveiben s különösen 1917 után – politikai felfogásukat tekintve – a két testvér egyre jobban szembekerült egymással. Míg az idősebb egyre inkább különvált, kívülről figyelte saját osztályát, addig a fiatalabb, a politikai-társadalmi-gazdasági viszonyokon belül maradt. Tény, hogy Károlyi József is kritizálta a fennálló rendszer egyes vonásait, jelenségeit, de a lényegi tulajdonságok változtatása helyett legfeljebb azok javításán, módosításán gondolkodott. A politikai helyzet eltérő felfogása persze családon belül egyáltalán nem volt újdonság, a korábbi generációk férfitagjai is változatos módon viszonyultak a pillanatnyi, aktuális állapotokhoz, valamint a hosszú távú lehetőségekhez. Bár a féltesvérek politikai karrierje a függetlenségi eszméktől indult, később másfelé kanyarodott. Károlyi József a királyhű, aulikus főnemesség felé.

Az új főispán hivatalba lépése után kiegyensúlyozó szerepet töltött be a helyi viszonyok között, de törekvéseit hosszú távon nem tudta érvényesíteni. Már az első, de különösen a következő évben igen erősen jelentkezett és nyomasztó volt a háborús veszteség. Az 1918. október végén megalakuló székesfehérvári Nemzeti Tanács, a megyei és városi adminisztráció zökkenőmentes működésére buz-

dított. A polgári kormány megszüntette a főispáni hivatalt és kormánybiztosságokat állított fel. A belügyminiszter ez utóbbi posztra a korábbi főispánt terjesztette fel, de Károlyi Mihály miniszterelnökként megvétózta ezt a javaslatot, mivel az új tisztségre – konzervatív felfogása miatt – öccsét alkalmatlannak tartotta. (Mindez persze a tesvéri érzéseket nem érintette.) És igaza is volt, mivel a következő év elején, a Berinkey-kormány ki-nevezésekor Károlyi József a megyei közgyűlésen bizalmatlansági javaslat előterjesztője volt. Nem sokkal később, amikor a tanácsköztársaság megalkult, Bécsbe, majd Pozsonyba menekült. A proletárdiktatúra bukása után visszatért és folytatta korábbi hivatalát. Családi életében is fontos változás történt, 1920 nyarának végén megszületett fia, a hitbizomány leendő örököse.

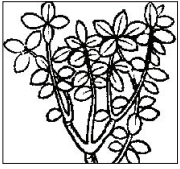
Károlyi József főispáni tisztsége második alkalommal sem tartott sokáig. 1921. október 20–23. között ugyanis meghíusult IV. Károly király második visszatérési kísérlete, s ennek hatására megvált hivatalától. Mint az utolsó Habsburg-uralkodó elkötelezett híve, 1922 elején a portugáliai Madeira szigetére utazott, hogy az oda száműzött IV. Károly és felesége segítségére legyen. 1924 szeptemberétől kezdve pedig – miután IV. Károly 1922 áprilisában meghalt, és özvegye a gyermekekkel egy spanyolországi halászfalucskában telepedett le – majdnem két éven keresztül saját családjával és kísérőivel hozzájuk költözve, a trónörökös Habsburg Ottó magyar nevelésében segédkezett.

Élete utolsó évtizedében újból országgyűlési képviselőként igyekezett a legitimista eszméket a közgondolkodásban tartani. 1929-től azonban, egészségi állapota romlásával párhuzamosan korábbi kötöttségeit lazítani volt kénytelen. Visszavonult fehérvárcsurgói birtokára, ahol a szokott környezetben igyekezett regenerálódni, de szervezete nem bírta a betegséggel. 1934. augusztus elején a svábhegyi szanatóriumba szállították, ahol még egy hónapig tartott szenvedése: szeptember 10-én meghalt.

Károlyi József életútja nem nélkülözi tehát a következetességet: aulikus – az uralkodóházhoz hű – meggyőződését haláláig megtartotta. □

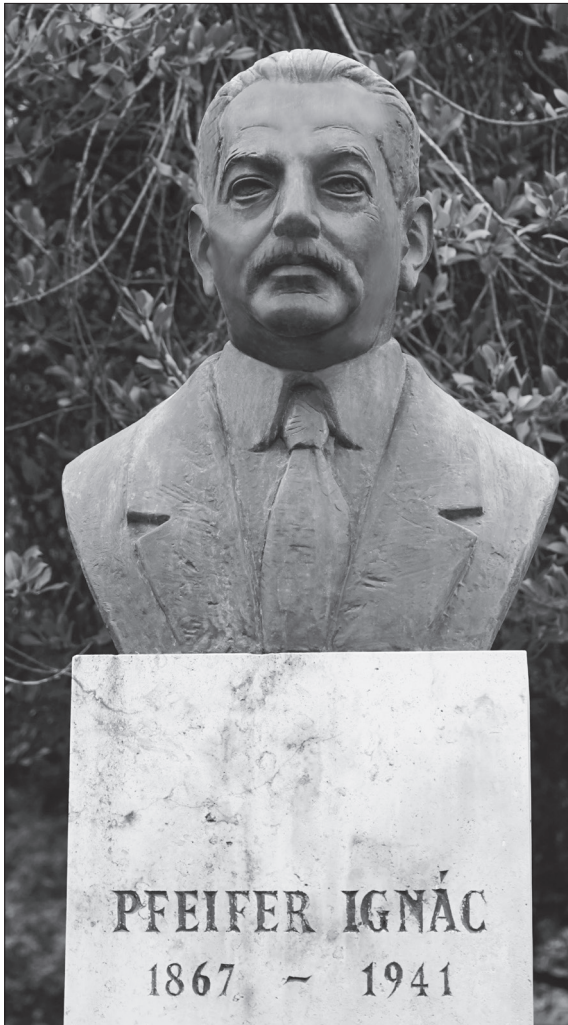
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA

Pfeifer Ignác az Egyesült Izzó kutatóintézete élén

Szentgálon, 1867. szeptember 30-án, roppant szerény körülmények közé született Pfeifer Ignác. Apja óriási nehézségeket vállalt annak érdekében,

hogy kitűnő képességű fiát taníttathassa. Pestre költöztek, hogy a fiú a VIII. kerületi községi főreáliskolába járhasson. Itt tanított kémiát Ring Ármin, aki a tehetséges, szorgalmas ifjú egész életpályáját meghatározta.

Pfeifer Ignác mellszobra a Műegyetem kertjében. Mikus Sándor alkotása

Az 1887/88. tanévben Pfeifer beiratkozott a Műegyetem vegyész szakára, ahol Wartha Vince professzor hamar felfigyelt rá, és olyanmire megkedvelte, hogy maga mellé vette tanársegédnek.

Pfeifer fiatalon nősült, 1894-ben megszületett a fia, Imre. A tanársegédi fizetés már akkor sem volt elég a családfenntartásra, ezért előbb egy vegyigyárban, majd a Magyar Államvasutak (MÁV) vegyészeti laboratóriumában dolgozott. Ebben az időben fejlesztette tovább a mestere által kidolgozott módszert, és a Wartha-Pfeifer-féle víztisztító eljárás még hosszú ideig maradt használatban.

Az ipari vizek vizsgálati, tisztítási, lágyítási módszereinek kidolgozása után figyelme a világítóeszközök kutatása felé fordult. Utólag is helyesnek bizonyult az a megállapítása, hogy az acetilén sem az előállítási költségei, sem robbanékony tulajdonsága miatt nem igazán alkalmas világításra.

Pfeifer Ignác 1899-ben egy nemzetközi kongresszuson mutatkozott be előadóként, majd ezt követően több külföldi tanulmányutat tett. 1900-ban megkapta a műegyetemi magántanári címet, amelynek révén újra formális kapcsolatba került a Műegyetemmel. Magas színvonalú tudományos munkája elismeréseként a tanszékvezető Wartha Vince professzor nyilvános rendkívüli tanári címre terjesztette föl; az egyetemi tanács 1907. október 7-i ülésén megerősítette a címet.

Wartha Vince betegsége idején ténylegesen ő irányította a tanszék ügyeit. Amikor a professzor nyugállományba vonulása miatt fölmerült, hogy Pfeifer vehetné át a tanszék vezetését, egy névtelen csoport nemtelen támadásba lendült ellene. Bűnéül rótták föl, hogy az egyik szabadkőműves páholy főmestere, a Galilei Kör vezető szelleme, és azzal vádolták, hogy a destruktív irányzatok szövetségese. Az egyetem vezetése azonban nem adott helyt a rágalmaknak, és Pfeifer Ignácot

1912. október 4-én kinevezték a kémiai technológiai tanszék vezetőjének.

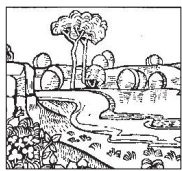
Professzori megbízatása tovább növelte tekintélyét. A kereskedelemügyi miniszter 1913-ban, majd az ötéves ciklus lejárta után újabb öt évre az Országos Ipartanács tagjává nevezte ki. Az I. világháború idején az egyetemi oktatás mellett a tábori vízellátással, a víz hipokloritos sterilizálásával foglalkozott: ez által vált lehetővé a hadsereg ivóvízzel való ellátása.

A vészterhes háború óriási tragédiát okozott az ő számára is: egyetlen fia, Pfeifer Imre, a szépreményű építészhallgató 1915-ben elesett az orosz hadszíntéren. A gyászoló szülők hazahozatták hősi halált halt fiukat, akinek emlékére Pfeifer professzor alapítványt létesített a háborúból visszatérő szegény sorsú hallgatók támogatására. Felesége soha nem épült föl a megrázkódtatásból, hátralévő éveire betegágyba kényszerült.

A Tanácsköztársaság bukása után – a névtelenség álarca mögé bújt rágalalmazók – ismét kíméletlen támadást intéztek Pfeifer ellen, pedig ő semmilyen politikai szervezkedésben nem vett részt, és mindig helytelenítette a hatalom elvtelen kiszolgálását. Hiába állt ki mellette több vegyész-szakmai közösség, hiába mentette föl a Műegyetem fegyelmi bizottsága a vádak alól, tényleges tanszékvezetőként már nem működött többé: 1922-ben a nyugdíjazását kérte.

Kimagasló képességei, elhivatottsága megmentette attól, hogy összeroppanjon a személyes tragédia és a méltatlan támadások súlya alatt. Az egyetemről való kényszerű távozása utáni másfél évtized életének rendkívül eredményes korszakává vált.

Az Egyesült Izzó kutatóintézetének élén

1920-ban az Egyesült Izzó-lámpa és Villamossági Rt. (EIVRT) vezérigazgatója, Aschner Lipót felkérte Pfeifer Ignácot az újonnan felállítandó kísérleti és kutatólaboratórium vezetésére. A laboratórium – Magyarország első önálló ipari kutatóintézete – létrehozásának gondolata már évekkel korábban fölmerült. Az egyik részleg egy szabadalmi iroda volt, amelynek feladatai között szerepelt a külföldi újdonságokról való híradás, az új találmányok me-

nedzselése, azok alkalmazhatóságának vizsgálata és a szabadalmaztatáshoz szükséges kísérletek elvégzése. Az Egyesült Izzó kutatólaboratóriuma egy idő után a hazai fizikai kutatás központjává vált, a nevét a nagykrisztályos volfrámszál és a kriptontöltésű izzó-lámpa világszerte ismertté tette.

Az 1,6 millió koronás beruházással létesített intézetben a tényleges munka 1922-ben kezdődött. Pfeifer 15 évig, egészen nyugdíjba vonulásáig állt a laboratórium élén, őt Bay Zoltán váltotta az igazgatói székben. Pfeifer kiváló munkatársakat vett maga mellé: Vidor Pállal már a Műegyetemen együtt dolgozott; Selényi Pál a Tudományegyetemről ment át hozzá. Harmadikként a korábban Göttingenben működő Bródy Imre lépett be a kutatóintézetbe, ahol az első megbízatás az izzólámpák minőségének lényeges javítását célozta. Bródy Imre ezen a téren a korszak egyik legjelentősebb találmányával, az 1930-ban szabadalmaztatott kriptontöltésű izzólámpával világgraszoló eredményt ért el. A kutatóban később a kriptongáz levegőből történő nagyüzemi szintű kinyerését szolgáló eljárást kísérletezték ki – ez tette lehetővé a kriptonlámpák tömeggyártásának megindítását.

A kriptontöltésű lámpákhoz a megfelelő minőségű duplaspirált Tury Pál és Millner Tivadar 1928-ban bejelentett volfrám szabadalma teremtette meg. A GK (Großkristall) jelölésű új volfrámfém kifejlesztése világviszonylatban első helyre hozta fel a magyar fényforrás célú volfrámgyártást, a vállalat pedig Európa egyik legnagyobb izzólámpagyára lett.

Az 1909-ben bejegyzett, ma is érvényes védjegye alapján Tungsram néven ismertté vált Egyesült Izzó kutatóintézete a vákuumtechnikai iparban is nemzetközi szintű eredményeket ért el. Több új csőtípust fejlesztettek ki, amelyek segítettek a rádiótechnika elterjedését. Selényi Pál itt fejlesztette ki a xerográfia elődjének számító szelenografálási eljárást.

Pfeifer Ignác kiváló vezetői képességeit bizonyítják a kutatólaboratórium élén eltöltött időszak nagyszerű eredményei. Nem a saját személyes sikereit tartotta elsődlegesnek: azoknál sokkal fontosabb volt számára a fiatal

kutatók tudományos munkájának, eredményeinek elősegítése. Gondolkodásmódját híven tükrözi a Technikai Kurír 1934. 5. számában írt cikkéből való részlet: „Ha a tudományban valami váratlant, vagy elrejtett akarunk felfedezni, és azt akarjuk, hogy valamely intézet tudományos utánpótlásról gondoskodjék, akkor a munkatársaknak meg kell adni a teljes szabadságot, azt a lehetőséget, hogy saját tudományos meggyőződésüket kövessék”. A nála dolgozó tudós vegyészek, fizikusok, mérnökök nagy szabadságfokkal végezheték a kísérleteiket, tudományos eredményeiket közölhették a szakfolyóiratokban.

A laboratóriumban zajló intenzív munkát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az igazgatása 15 éve alatt 210 kutatási jelentés készült, és 72 találmányra kaptak szabadalmat. A szabadalmakat az Egyesült Izzó jelentette be, és kizárólag a vállalat vihette piacra a gyártmányokat, de jó néhány szabadalomról lehet tudni, melyiknek ki volt a feltalálója: Bródy Imre, Czukor Károly, Márton László, Millner Tivadar, Neumann Mihály, Pillitz Dezső, Rostás Ernő, Selényi Pál, Szigeti György, Theisz Emil, Tury Pál vagy Winter Ernő.

Fontos pozíciójának – és nem utolsó sorban angol, német, francia nyelvtudásának – köszönhetően Pfeifer gyümölcsöző kapcsolatokat épített ki a vákuumtechnika nemzetközi szakmai köreivel. Számos tárgyalást folytatott külföldön, őt is sok szakember kereste föl a laboratóriumban. A magyar küldöttség tagjaként 1924-ben részt vett az Energia

Világkonferencia III. egyetemes kongresszusán Washingtonban.

A kutatóintézetben zajló hatalmas munka irányítása mellett Pfeifer Ignác továbbra is behatóan művelte saját szakterületeit, így a tüzelés-, világítás- és víztechnológia elsőrangú szaktekintélye maradt. Személy szerint nagyon sokat tett azért, hogy a trianoni békeszerződés következtében az ország egyharmadára csökkent területén lévő nyersanyagokat minél hatékonyabban lehessen kihasználni.

Hogy a szakmabeliek milyen nagyra tartották Pfeifer Ignác rendkívüli tudását, emberségét, vezetői kvalitásait, mi sem bizonyítja jobban, hogy a kémikusok hivatalos lapja, a Chemische Rundschau 1927. szeptember 30-i számát Pfeifer 60. születésnapja tiszteletére különszámként jelentették meg. Az egész kiadványt, amelyben túlnyomórészt a Tungsram Kutató Intézete munkatársainak publikációi találhatók, Pfeifer Ignácnak, az intézet igazgatójának szentelték. A szerzők között Bródy Imre, Czukor Károly, Millner Tivadar, Pillitz Dezső, Szász Tibor, Tarján Imre és Tury Pál neve olvasható.

Pfeifer Ignác kiváló szaktudását fémjelzik a három évtizedes vegyészeti munkássága eredményeként benyújtott találmányai, amelyek nyolc szabadalomban öltöttek testet. Oktatói és kutatói munkája mellett számos szakmai közéleti tisztséget is betöltött. 74 éves korában, 1941. szeptember 7-én hunyt el.

Pfeifer nemcsak nagy tudású ember volt, de egész életében a közjót szolgálta. A magyar vegyészek kegyelettel őrzik emléket: a tiszteletére 1968-ban megalapították a Pfeifer Ignác Emlékérem kitüntetését. A B. Farkas Sándor által alkotott bronzplakettet a vegyiparban minimum 20 éven át kifejtett példamutató, eredményekben gazdag műszaki-gazdasági munkával lehet kiérdemelni.

Az Egyesült Izzó volt kutatóinak kezdeményezésére az 1960-as években több vörösmárvány dombormű elhelyezésével állítottak emléket a korábban ott dolgozó, világhírű kutatóknak. Az MTA Műszaki Fizikai Kutatóintézet Fóti úti épületében többek között Bródy Imre, Selényi Pál, Winter Ernő és igazgatójuk, Pfeifer Ignác domborműve látható. □

Pfeifer Ignác domborműve a Fóti úton. Kutas László alkotása
(Fotók: Dr. Tószegi Zsuzsanna)

DR. PALÁGYI ISTVÁN GYÖRGY

Görgei Artúr, a vegyész

Idei első lapszámunk több írással emlékezett a szabadságharc kiváló hadvezérére, Görgei (Görgey) Artúrra, aki a tavaszi hadjárat során, Újpesten átvonulva vezette hadait. Kevésbé ismert azonban a „kémikus Görgei”, aki figyelemre méltó tudományos kutatómunkát végzett. Ő maga így vallott: „Én katonai sikereimnek legnagyobb részét kémiai tanulmányaimnak, a bűvárkodás révén szerzett értelmi fegyelmességemnek köszönhetem”. A lőcsei és a késmárki líceumban töltött évek után édesapja akarata szerint, a család szűkös anyagi körülményei miatt, 1832-ben az ingyenes matematika és fizika oktatást is nyújtó tullni katonai utászakadémiára jelentkezett. Nem vágyott katonai pályára, tanár szeretett volna lenni; a tudományok közül különösen a matematika vonzotta. Az akadémia elvégzése után a 60. császári-királyi gyalogezred hadapródja, később nemesi testőr lett, 1842–1845 között a 12. Nádor-huszárezredben a főhadnagyi rangot érte el.

Apja halála után, 1845. július 31-én, a katonáskodással töltött 12 év után Görgei Artúr kilépett a katonai kötelékből. A család egy barátja, Rösler Gusztáv bányatanácsos beajánlotta a prágai egyetem neves vegytanprofesszorához, Josef Redtenbacherhez. A 27 éves Görgei a patinás Ferdinánd-Károly egyetem hallgatója lett és Prágában vegyészetet kezdett tanulni. A vegytani előadásokra igen szorgalmasan járt s a nyilvános vizsgálat alkalmával kitűnő osztályzást (Vorzugs Classe) kapott. Először a kvalitatív, majd a kvantitatív analitikai kurzust végezte el, részt vett a nyári szakmai gyakorlatokon a csehországi bányákban, vasgyárakban, sőt mezőgazdasági mintagazdaságokban is. Eleinte szűkös körülmények között élt, eladott lovának és egyenruhájának árából tartotta fenn magát. Közben azonban Redtenbacher felfigyelt a tehetséges és ambiciózus tanítványára és tisztos ösztöndíjat, valamint laboratóriuma mellett lakó-

szobát biztosított számára, sőt egyre inkább bevonta a kutatómunkába is. Később lánya társalkodónőjével, Adéle Aubouinnel is összeismertette, akit Görgei rövid ismeretség után, 1848. március 30-án feleségül is vett a prágai evangélikus templomban.

Redtenbacher 1840-től 1849-ig tanított Prágában; elsősorban a zsírsavak kémiájával foglalkozott és tanítványaira is ilyen feladatokat bízott. Görgei el volt ragadtatva a professzorától. Prága annyira lenyűgözte, hogy még a rendszeres családi összejövetelektől is távolmaradt. Görgei önálló tudományos munkát végzett, megoldotta a zsírsav homológok elválasztását. Többször is előállította a különböző zsírsavak káliumsóit, majd kénsavval visszanyerte a savakat, ezeket eltérő forráspontjuk alapján kisebb frakciókra bontotta, majd végül a zsírsavak bárium sóinak eltérő oldékonyságát kihasználva, sikeresen szétválasztotta az egyes összetevőket. Görgei a kókuszdióban található zsírt vizsgálva megállapította, hogy a különböző zsírsavak közül egy 12 szénatomot tartalmazó anyag található benne a legnagyobb mennyiségben. Ezt a vegyületet, valószínűleg a pikurinbab után, pichurinsavnak nevezte el, de ma laurinsavként szerepel a tankönyvekben, mert néhány évvel korábban egy Theodor Marsson (1816–1892)

Görgei Artúr Barabás Miklós metszetén

nevű német gyógyszerész és botanikus megtalálta a babérfa levelében, és a növény latin neve nyomán (*Laurus nobilis*) elnevezte az anyagot laurinsavnak.

Görgei a kókuszdió zsírsavjainak vizsgálatát 1847 tavaszán kezdte el Prágában, és a kísérletes vizsgálatokat is ott fejezte be. Életében azonban egy újabb fordulatot jelentett nagybátyja 1847-ben bekövetkezett halála és az a körülmény, hogy ő örökölte a birtokait. Elhatározta, hogy a toporci gazdaságot fogja irányítani és kémiai ismereteit is a termelés szolgálatába állítja, ezért otthagyja Prágát és hazatér Magyarországra. A dolgozat kéziratán az utolsó simításokat már otthon, Toporcon végezte el, és onnan adta fel azt postán a Bécsben székelő császári és királyi Akadémiának, 1848. május 21-én. A laurinsavnak jelenlétét a kókuszdió olajában először Görgei Artúr mutatta ki, akinek értekezése: *Über die festen, flüchtigen, fetten Säuren des Cocusnussöles* (A kókuszdióolaj szilárd és folyékony zsírsavjairól) a Justus von Liebig-féle *Annalen der Chemie und Pharmacie* 1848-iki évfolyamában jelent meg. Hogy a magyarországi vegyészek még évtizedek múlva is mennyire fontosnak tartották ezt a tanulmányt, mi sem bizonyítja jobban, hogy Ilosvay Lajos professzor magyarra fordította és 1907-ben közreadta a Magyar Kémiai Folyóiratban. Két és fél éves vegyész működéseknek elismerése volt ez egy tudományos fórumtól, barátaitól. (Ellenségeitől viszont már 1848-ban „a patikárius” gúnynevet kapta.)

Görgei életébe a következő fordulatot a márciusi forradalom és a kezdődő hadi események hírei hozták, amelyek visszatérítették a katonai pályára. Első komoly megbízatása a Batthyány-kormánytól még vegyészeti témájú volt, a felállítandó önálló magyar hadsereg lőszerellátásának ügye. Először egy konstantinápolyi céggel próbált tárgyalni, majd július-augusztusban Bécsújhelyre és Prágába utazott, ahol kihasználta ismeretségét a lőszer-gyutacsok és csappantyúk nagy mennyiségben történő beszerzésére. Felismerte, hogy Magyarországon nincs meg a megfelelő szakértelem egy gyár önálló létesítésére, ezért szerződést készített elő a Sellier és Bellot céggel egy magyarországi lőkupakgyár felállítására. Görgei ismerte a puskák akkoriban elterjedő

kémiai gyűjtásában szerepet játszó durranóhigany robbanó tulajdonságát, és jól felmérte azt, hogy idehaza a Prágában már működő gyártási technológiát kell bevezetni. Tervet készített egy gyár létesítésére, 1848 őszén, a politikai helyzet megváltozása után azonban a prágai gyárosok elálltak a szerződéstől. Még a prágai éveinek utolsó szakaszában, 1847-ben – Redtenbacher ajánlására – Görgeit meghívták asszisztensnek a Monarchia lemergi (magyarul Illyó, ma: ukránul Lviv) egyetemére Friedrich Rochleder mellé, aki maga is Redtenbacher tanítványa volt. Az egyetem szakmai színvonala azonban nem nyerte el a tetszését. Egyébként nem lehetetlen, hogy ha Görgei akkoriban Prágában marad, talán még az ottani professzorságig is eljuthatott volna, hiszen Redtenbacher 1849-től a bécsi egyetem tanára lett. 1848 tavaszán, közvetlenül a Magyarországra való hazatérése után Görgei egyetemi oktatói ambícióival jelentkezett a Batthyány-kormány közoktatási miniszterénél, Eötvös Józsefnél, aki biztatón fogadta, de végül a megüresedő egyetemi kémia tanári széket egy másik vegytanprofesszorral töltötte be. Kossuth is ismerte Görgei vegyészprofesszori törekvéseit. A történelem forrágata nem kedvezett a kémikusi pályára vágó tudósoknak. Várt rá a szabadságharc és az utána következő száműzetés. A száműzetés évei alatt a Habsburg hatalom nem pártolta vegyész tevékenységét, sőt az oktatástól el is tiltotta. A 33 éves, Klagenfurtba száműzött tábornok, 1851-ben a Bécsben székelő császári és királyi akadémiától csomagot kapott, amelyben számos különlenyomat és 40 pengőforint készpénz érkezett. A mellékelt okirat értesítette, hogy az akadémia kitüntette, és tiszteletdíjjal jutalmazta kémiai értekezését. Mire hazatérhetett azonban, már betöltötte az ötvenedik életévét, és késő lett volna újrakezdenie a szakmai karriert.

Szakmai körökben mégis alkotó kémikusként élt tovább. Than Károly, akit a magyar kémia atyjának tartanak, több mint húszoldalas tanulmányban foglalkozott vegyész tevékenységével, kémikusi képességeivel és tanulmányával. Görgei Artúrt éles megfigyelő képességgel rendelkező, szabatosan fogalmazó, alapos háttértudású, kétkedő és erős képzőerővel rendelkező tudósként jellemzi. □

Requiescat in pace, 3. rész

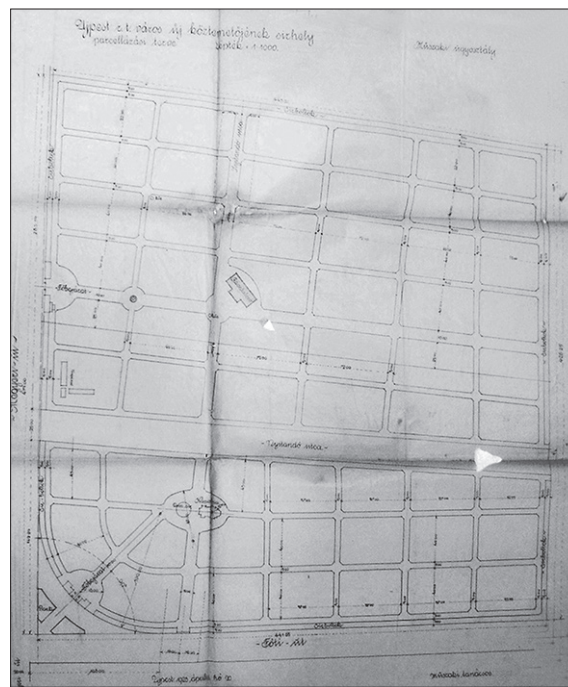

Fenti címmel 2011-ben két-részes cikkel emlékeztünk az újpesti „Öreg temető”-re. 2019/2. lapunkban arról számoltunk be, hogy a régi temető rendezésével még akkor is intenzíven foglalkozott a korabeli városvezetés, amikor az már gyakorlatilag megtelt, illetve hogy annak területén átmeneti járványkórházat építettek. Jelen írásunk a Megyeri temető kialakításának előzményeit mutatja be, azt taglalja, hogy hogyan lett az eredetileg Rákospalotához tartozó Károlyi-birtoktestből Újpest város, majd a főváros köztemetője.

Az 1880-as évek elején, amikor a régi temető területét – a különböző felekezetek által a későbbiekben igényelt kiegészítő földterületekkel együtt – kijelölték, „[...] az még a lakóházaktól kellő távolságban volt, azonban egyrészt a lakosság szaporodásával, a lakóterület megnagyobbodásával, valamint a halálozások nagyobb száma folytán a temető idővel teljesen a beépített területig terjedt, ennél fogva szükségessé vált úgy a használatban lévő temető határának megállapítása, valamint a köztemetőkről való gondoskodás, vagyis új temető területnek a város távolabb eső részén való beszerzése. [...]” – írta dr. Ugró Gyula az 1932-ben megjelent Újpest című monográfiájában. Erre a célra csakis Károlyi László gróf „[...] megyeri uradalmából kihalásztandó terület jöhetett figyelembe [...]”. Mivel erre a sürgős intézkedésre az 1910-es évek vége felé került sor, a képviselőtestület helyett ebben az ügyben (is) a Tanácsköztársaság bukását követő bizonytalan állapotok miatt létrehozott, ún. törvényhatósági bizottság [thb] járt el. A helyi közigazgatási szervezet 562/1920 thb számú véghatározatával a Fóti út mellett fekvő terület megvételtét határozta el. Feltételként szabták, hogy a temető könnyen megközelíthető legyen. A kiszemelt terület ebből a szempontból ideális helynek számított, hiszen abban az időben már megvolt a Váci úton a Megyeri csárdáig járó, illetve a Szent István térről in-

duló – a Károlyi és Baross utcán végighaladó, az Irányi Dániel – Vasvári Pál utcai hurokkal visszaforduló – villamosjárat, így tulajdonképpen „csak” a Megyeri út egy rövid szakaszát kellett rendezni. A „zavaros” gazdasági helyzetre való tekintettel a gróf és a város abban állapodott meg, hogy a vételárát 1925. július 1. napja utáni időben egy háromtagú választott bíróság állapítja meg. A megállapított összeg 75%-a jelentette a temető vételárát, míg az ezen felüli 25%-os összeget az eladó a városnak engedte át. A megvásárolt temető területe 36 505 négyszögöl (~12,5 hektár) volt, a vételár 75%-a 219 030 aranykoronát tett ki. A vásárláskor még Rákospalotához tartozó terület az 1930-as években került Újpesthez.

A temető területének használatba vételével a törvényhatósági bizottság versenytárgyalást hirdetett a temető bekerítésére, a halottasház és a temetőőri lakás építésére. A pályázat eredménytelenül zárult, ezért ezeket a munkálatokat 1920 végén és 1921 első felében saját erővel végeztették el. A város a további-

A temető helyszínrajza a reprezentatív fasorokkal

akban is rendszeresen foglalkozott az új temető rendezésével, „[...] a helyszínrajzban kijelölt helyen magánosok által építendő és kiképzendő sírboltokra vonatkozólag [...]” – írja Ugró Gyula. Ennek egyik érdekes dokumentuma a Wolf (Vendrey) Géza építész (1908-tól városi mérnök) által ellenjegyzett 24701.kig/1931. számú, a gazdasági ügyosztály részére kiadott követelményrendszer, amely 13 pontban határozta meg a betartandó műszaki feltételeket. A dokumentum többek között előírta, hogy „[...] 5./ a sírbolt mennyezetének felső síkja a Duna 0 pontja fölött 8.20 m magasságra építendő és a bejárat felé eséssel készíthető. [Abban az időben még helyi magassági rendszerben adták meg a követelményeket, nem volt általános sem az Adriai-tenger, sem a Balti-tenger szintje feletti abszolút magasság.] [...] 10./ A sírbolt két oldalán és a bejárat vonalában 0.80 m magas tetszetős vasrács vagy rögzített lánc kerítés készíthető [...]”. Az előírások mellett (minta)tervek is készültek.

Az új temető határáként a Fóti út – Megyeri út – Rothermere (ma Julianus barát) utca és a Baross utca által körülvárt területet jelölték ki. A terven bejelöltek egy 25 méter szélességben nyitandó utat, ezzel már a tervezés során kettéosztva a temető területét. A temetkezést az északi oldalon kezdték, annak közel a felezőjében kijelölve a Megyeri útra merőleges főbejáratot, amely egy egyszerű léckapu volt. A terület közepe táján egy központi teret alakítottak ki, ahol megépült a mai helyén álló, (1987-’88-ban átalakított) ravata-

lozó és mellette a harangláb. Az út felénél, egy körönd közepén emlékkereszt áll. Bal oldalon, a megnyitáskor 16 parcellára osztott terület keleti részén, a temetőőri lakóépület helyezkedett el, amely mögött – a Baross utcával párhuzamosan – kutat létesítettek és szeméttégetőt alakítottak ki. A délnyugati sarkon virágkertészet működött, amelyet csak az 1980-as évek végén szüntettek meg. A temető első parcella-kiosztása a Reviczky utcától a Rothermere utca vonaláig húzódó szakaszra terjedt ki, északról indulva az 1.-től a 36. parcelláig. Ez a parcellakiosztás ma is létezik, a Lőrincz Róbert által szerkesztett, 2010-ben megjelent temetőtérképen nyomon követhető. A 37.–71. parcellákat a temető területének Szondy utcáig történő kiterjesztését követően alakították ki, jó néhány évvel a második világháború után. (Az 1949-es kataszteri térképen a temető még mindig csak a Rothermere utcáig tart, ugyanakkor annak déli határáként még mindig a Fóti utat jelölik, jóllehet addigra már részben beépítették az említett területet.)

A Tomola Frigyes építész által készített reprezentatív főbejáratot az eredeti terv szerint a Fóti út – Megyeri sarkán alakították volna ki. A bejárat kapuépítményéről terv is készült, illusztrációnkon ennek belső oldali látványterve látható. A nagy ívben lekerekített határvonaltól a két úttengely felezőjében, közel diagonálisan egy parkosított területen keresztül terveztek egy fasorral szegélyezett utat, amelynek a végén mintegy 100 méterre épült volna egy kápolna. A kápolna a tervváz-

A Tomola Frigyes tervezte főbejárat belülről

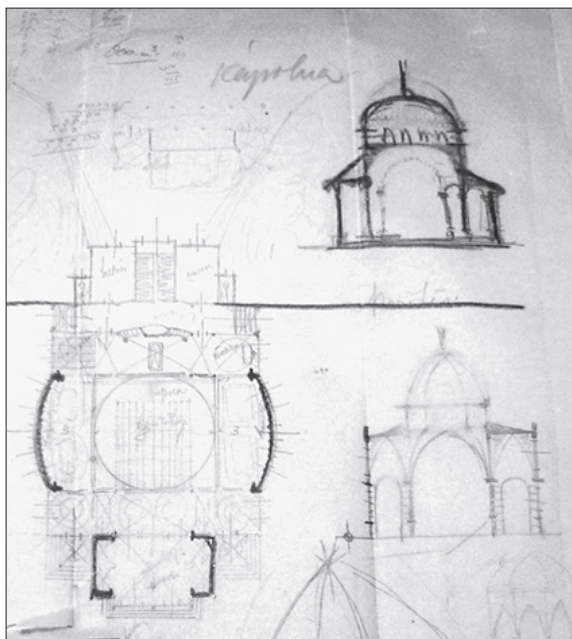
latok alapján egy ún. tambúros kupolával fedett centrális tér lett volna, a szentély oldalán kétszintes kialakításban. Az eredeti elképzelések szerint krematórium is épült volna, amelyet ugyancsak centrális térként alakítottak volna ki. Az eredeti tervekből sajnos egyetlen elem sem valósult meg, feltehetően az első világháború döntötte romba a nagyratörő álmokat. Az új temető vélhetően eredetileg is városi köztemetőként szolgált volna, de tekintettel a városi népesség jelentős részét alkotó, sajátos vallási előírásait a temetési rendjükben is betartó zsidóságra, külön izraelita temetőt is kialakítottak volna a Fóti út határvonalán.

A tervben szereplő út – bár kisebb szélességgel – a mai Reviczky utcaként nyílt meg (ez a temető déli határvonala) a Fóti útig még további két utcával (Janda Vilmos és a Németi Ernő utca), valamint néhány közzel felszabdalva. Ezen a területen, a Fóti út és a Megyeri út sarkán működött az MTH (Munkaerő Tartalékok Hivatala) otthona, majd ugyanebben az épületben nyílt meg az egykori Kilián György ipari tanuló iskola (később Déri Miksa Szakközépiskola és Szakiskola). A Baross utca – Fóti út sarkán városi óvodát építettek, míg a temető telkéből leválasztott három utcányi területen az ún. ONCSA- (Országos Nép és Családvédelmi Alap) telep házai épültek fel.

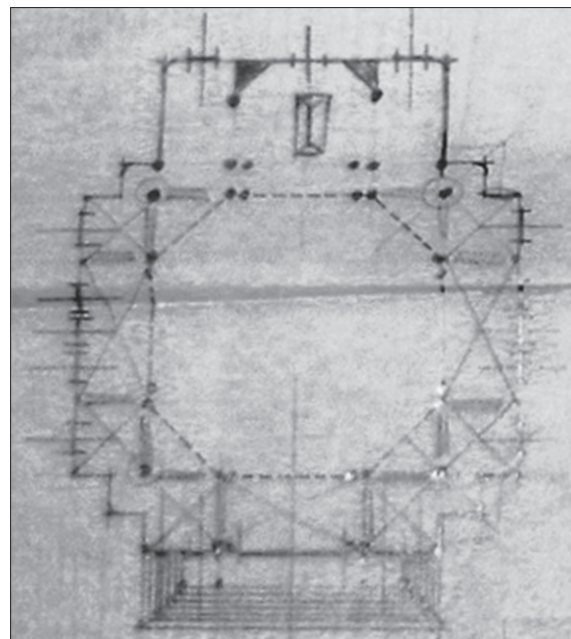
A régi temető felszámolásával sajnos olyan neves elődök síremlékei is eltűntek, mint a községi bírák közül Löwy Izsák és Tános Pál sírja; néhány '48-as honvédé, köztük Beniczky Lajos ezredes, kormánybiztosé, valamint többek között Latabár Endre színművész és Feszli Leó szobrászművész síremlékét is nyom nélkül felszámolták. Néhány sírt azonban sikerült átmenteni a Megyeri úti új köztemetőbe, így Lebstück Mária '48-as huszár főhadnagy és Éber Nándor (Garibaldi dandárparancsnoka) földi maradványait, síremlékükkel együtt. Újpest egyik alapítójának, Mildemberger Mártonnak síremlékét pedig – jelképesen – újraállította a Könyves Kálmán Gimnázium öregdiákjainak képviseletben az N[ádas].J[ózsef]. Pro Homine Alapítvány és az Újpesti Városvédő Egyesület.

Cikksorozatunkat a „Requiescat in pace”, azaz nyugodjanak békében címmel indítottuk. Csak remélni tudjuk, hogy a Megyeri Temető neves halottaink számára valóban a végső nyughely marad. □

*A Megyeri temető korabeli terveinek forrása a Budapesti Fővárosi Levéltár V. 675.g Újpest m. város IV. Építési iratok – régi és új köztemető 1896–1931 (1., 2. doboz).

A kápolna terv-vázlata

A krematórium alaprajzi vázlata

Újpest a magyar elektronikaipar bölcsője

1. rész A magyarok fényes szerepe a lámpagyártás történetében

Az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. 1909-ben, 110 évvel ezelőtt jegyeztette be a Tungstram márkanévét. Ennek apropóján tekintjük át, hogy az újpesti gyár miben járult hozzá a világítástechnika fejlődéséhez.

Egy vállalat akkor tarthat a világ élvonalához, ha a termékével jókor lép be a piacra, és kellően újító szellemű ahhoz, hogy a legjobbakkal összemérve magát, rendre versenyelőnyre tegyen szert. A vevők által érzékelt fejlődés valójában a kutatók és mérnökök gyártást megalapozó szabadalmainak, találmányainak eredménye.

Az izzólámpa fejlesztése az évtizedek során az atom szerkezetének és a fémek kristályszerkezetének megismerésétől, a szilárdtest-fizikától a termodinamikán át, a gázok viselkedésnek és összetételének elemzésén keresztül az üveggyártás specializálásáig, több tudományág és technológia megoldásainak összekapcsolását igényelte. Az Egyesült Izzó kutatóinak nagy hajtó- és egyben kényszerítő erőt jelentett, hogy sokszor kellett kerülni megoldást keresniük egy-egy kérdés technikai megoldására, mert a már ismert eljárás idegen tulajdonban lévő szabadalom védelme alatt állt.

A lámpaipari termékeket jól ismerő Aschner Lipót vezérigazgató már az 1920-as évek elején, amerikai mintára olyan kutatólaboratóriumot hozott létre, ahol kora legkiválóbb

tudósait, egyetemi kutatóit és mérnökfizikusait foglalkoztatta.

Tudományos körökben tény, hogy az alkalmazott kutatás az alapkutatás nélkül nem hoz eredményt. Aschner zsenialitása abban rejlett, hogy ezt felismerve hagyta, hogy a gyári laboratóriumban olyan kutatások is folyjanak, amiknek nem volt közük az aktuális gyártmányokhoz.

Aschner a szabadalmi ügyek intézőjén, Mende Lászlón, valamint a gyár nemzetközi szabadalmi ügyvivői hálózatán keresztül, naprakészen követte a szabadalmak műszaki tartalmát és lejárátát. A munkatársaknak minden segítséget megadott az ismeretek megszerzéséhez, 70 szakfolyóiratot járattak és szakkönyvtárat hoztak létre. Szigorú költségkontroll mellett, de minden szükséges berendezés és alapanyag a kutatók rendelkezésére állt. A nemzetközi izzólámpa kartell alelnökeként a szabadalmakkal való üzleteket maga kötötte.

Edison szénszál izzólámpa-szabadalmát követően (1879) az 1900-as években világszerte megindult a kutatás a több fényt adó és kevesebb áramot fogyasztó izzólámpa fejlesztése érdekében.

Amíg Edison bambuszrostok elszenesítésével állított elő szénszálakat, addig a magyarországi lámpagyártáshoz más növényi rostok kiforrázása, áztatása, mosása és levegő kizárásával történő elszenesítése révén jutottak. Pintér József, az Egyesült Izzó műszaki igazgatója már 1896-ban javasolta, hogy a rostok feldolgozása helyett dolgozzák ki az ún. pasztagyártás módszerét. A Ceylonból (ma: Srí Lanka) hozatott szemcsés grafitot cukor-sűrítménnyel pasztává keverték, majd 80 °C fokon átnyomták egy vékony furaton. A kilépő paszta rögtön megdermedt. Ezt a szálát hajlították spirállá, és 1200 °C fokon hidrogén gázban izzították, aminek hatására a grafit-

szemcsék szilárd szállá álltak össze. Ezzel a technológiával nemcsak a gyártás vált egyszerűbbé, hanem a sárgás-vöröses fénynél fehérebb fényű, tartósabb izzót sikerült előállítani. A szénszállás lámpa egyik nagy problémája a szén párolgása volt, amitől a búra is elfeketedett. Ezért kezdtek kísérletezni olyan magas olvadáspontú anyagokkal, amik az izzási hőfokon kevésbé párologtak és így élettartamuk hosszabb lehetett. Az első igazi áttörést a volfrámszál kialakítása jelentette. A Bécsben dolgozó két magyar tudós, akik közül Hanamann Ferenc horvát, Just Sándor pedig német származású volt, 1903-ban jelentették be szabadalmukat az izzószál volfrám fémből történő készítésre. Ez a találmány megalapozta a modern izzólámpagyártást. Eljárásuk lényege, hogy a szénszállra volfrámkloridból fémes volfrámot csapattak ki, majd a szénszálat nedves hidrogén közegben elégették, így elérve, hogy az izzótestet szénmentes volfrámszál alkossa. Szabadalmukban az Egyesült Villamossági Rt. felismerte a lehetőséget. Az újpesti gyár a volfrámlámpa gyártásának és értékesítésének jogát a Monarchia egész területére és 13 európai országra kiterjedő érvénnyel megszerezte, ezenkívül kötelezte magát a volfrámlámpa tömeggyártására.

Egy, a General Electric-től vett szabadalom révén az Egyesült Izzó 1912-ben megkezdte a ún. húzott volfrámszálas lámpák gyártását. Ebben az újításban szerepet játszott, hogy a gyártási technológiát kidolgozó két vegyész, Helfgott Ármin és a Westinghouse bécsi gyárában dolgozó Perczel Aladár átszerződött az újpesti gyárba.

Továbbra is gondot okozott, hogy bármilyen technológiával gyártják is a volfrámszálat, az tönkremegy, ha tömegének kb. 10%-a elpárolog, ugyanakkor a fényhasznosítás javítása hőmérsékletemeléssel lenne megoldható, ami azonban növeli az izzószál párolgását.

Az első gáztöltésű lámpákba nitrogént, később argont töltöttek, és így a 2400°C-on izzó volfrámszál fénye szép fehér lett, hatásfoka is jelentősen javult. A rideg volfrámból azonban nehéz volt szálat készíteni, és a szál nem volt kellően formatartó, melegen megnyúlt. Az Egyesült Izzó kutatói Tury Pál és Tarján Szabolcs már 1924-ben szabadalmat dolgoztak ki a volfrámanyag javítására. Millner

Tivadar és Tury Pál 1931-ben fogalmazták meg a GK (Großkristal) volfrámszállra vonatkozó szabadalmukat. A különleges adalékolással előállított, durvább kristályszerkezetű volfrámanyagból állították elő az alaktartó, „beológásmentes” spirálokat. Fejlesztésük forradalmi előrelépést jelentett.

Az új technológiával a lámpák még olcsóbbak és jobb minőségűek lettek, és az Izzólámpa kartell tagjai azonnal megvették a szabadalmat.

Az izzólámpák élettartamának meghosszabbításában hozott jelentős fordulatot a Bródy Imre által kidolgozott kriptongáz-töltésű izzólámpa tömeggyártásának megvalósítása, és a kripton gáz ipari méretekben történő előállítás.

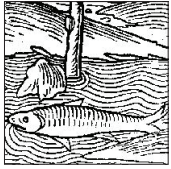
Bródy 1929-ben kezdte meg lámpakísérleteit. Különböző gázok diffúziós viselkedését kutatva felismerte, hogy a gáztöltésű izzólámpa élettartamát döntően az ún. termikus diffúzió szabja meg. Így jutott arra a gondolatra, hogy az argon és nitrogén helyett nagyobb molekulasúlyú védőgázt kell alkalmazni: „[...] akkor ugyanis adott szálhőmérséklet mellett a lámpa élettartama növekszik – írta. Ha pedig a szál hosszát és átmérőjét, stb. célszerűen választjuk, akkor a szál izzási hőmérsékletét fölemelhetjük, anélkül, hogy a lámpa élettartamát csökkentenénk”.

A kripton gáz alkalmazása töltőgázként az addigi izzólámpákhoz képest, azonos energiafogyasztás mellett 15-20%-kal több fényki-bocsátásával világsikert ért el.

A kriptonlámpára vonatkozó első szabadalmi leírást az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. 1930. augusztus 11-én nyújtotta be, melyet a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság 1931. november 16-án hagyott jóvá. „A kriptonlámpa kidolgozása sokkal nagyobb munka volt, minthogy azt egy ember elvégezhette volna. Nemcsak a kísérletek folyamán részesültem hathatós támogatásban, hanem találmányaink szabadalomjogi megvédése [...] is az ügyért való igaz lelkesedést kívánt meg. [...]” – emlékezett feltalálói munkájára Bródy Imre.

Az 1930-as évek szabadalmainak hatására az újpesti Egyesült Izzó termelése jelentősen megugrott, és az évized végére a Tungsram exporteladása meghaladta a holland Philips gyárét. *(Folytatjuk...)*

Újabb epizódok Aschner Lipót életéből „A new-yorki tőzsdekrach magyar áldozatai”

1929 őszén Aschner Lipót, az Egyesült Izzó vezérigazgatója hathetes látogatást tett az Egyesült Államokban. Meghívása eredetileg az izzólámpa feltalálásának 50. évfordulóján, a Thomas Alva Edison tiszteletére rendezett október 21-i nagyszabású ünnepségre szólt. A Michigan állambeli Dearbornban megtartott díszvacsorán jelen volt többek között Herbert Clark Hoover, az USA elnöke, Henry Ford mérnök, gyártulajdonos és számos ismert személyiség.

Három nappal az esemény után, október 24-én a New York-i tőzsdén hirtelen kitört az eladási láz. „Fekete csütörtökként” jegyzik ezt a napot, amely a négy éven át tartó gazdasági világválság kezdetét jelezte.

A magyar bulvár- és sportsajtó azonnal találgatásokba kezdett az Egyesült Államokba szerződött hazai futballistákkal kapcsolatban. Az újságok a felröppent pletykák nyomán a sportolók veszteségeiről és nélkülözéséről cikkeztek. Alig várták, hogy Aschner Lipót – aki nemcsak sikeres üzletember, hanem a labdarúgás elkötelezett híveként az UTE elnöke is volt – visszatérjen, és személyesen erősítse meg vagy cáfolja a híreket. A Sporthírlap, 1929. november 21-i számának hírrovata az alábbi szalagcímmel jelent meg: „Megerősítik az amerikai magyar futballisták nagy tőzsdei veszteségeiről szóló hírt, de a redukált fizetések ellenére sincs szó vándoraink nyomoráról”. A cikk a továbbiakban arról ír, hogy „A »kiadatlan« Magyar, Wegner, Schneider és Weisz, jelenleg is vígan futballoznak heti 40 dolláros fizetésért s letiltásuk esetén szövetségen kívüli egyesületekben akarnak elhelyezkedni. [...] Kíváncsian várjuk ezek után a további fejleményeket, amelyek egyrészt a tőzsdekrachról, másrészt az elhelyezkedés sikereiről szólnak. Az ellentmondó jelentések ugyanis feltűnően szemben állanak egymással és egyelőre nem lehet tudni, hogy a múlt heti

nyomorjelentések mennyiben felelnek meg a valóságnak.

Szerdán délután újabb érdekes adat érkezett az amerikaiakról. Aschner Lipót, az Újpest elnöke ugyanis a múlt héten New Yorkban tartózkodott és valószínűnek jeleztük, hogy érintkezésbe fog kerülni az ott élő magyar futballistákkal. Újpest vezetőségéhez szerdán érkezett a már úton lévő elnöktől a levél, amelyben erre tényleg van utalás. Eszerint a new-yorki magyar fiúk felkeresték Aschner Lipótot és ez alkalommal kitűnt, hogy a tőzsdekrachról szóló hírek tényleg megfelelnek a valóságnak, főképen Guttmann, Schwartz és Fábián szenvedtek súlyos veszteséget a tőzsdei játékban, de egyebekben a többiek helyzete sem valami rózsás. Aschner elnök szerdán érkezik Cherbourg [Franciaország] kikötőjébe és pénteken Budapestre. Legfrissebb amerikai híreit nagy érdeklődéssel várja a magyar sporttársadalom.”

A Sporthírlap riportérének néhány nappal később sikerült interjút kérni a frissen hazatért „vezér”-től. A november 30-i szám már közölte is a beszélgetést, amelyben Aschner röviden mesélt a tapasztalatiról. „[...] Aschner Lipót, az Újpest elnöke a minap érkezett vissza észak-amerikai üzleti útjáról. Természetes, hogy a futball rajongója üzleti ügyein kívül nagy figyelmet szentelt az ottani sportviszonyoknak is, bár éppen üzleti elfoglaltsága tette, hogy egyetlen mérkőzést sem nézhetett meg, s közvetlen, valamint közvetett impresszióit nem látottak, hanem hallottak és olvasottak útján szerezte. Hazaérkezése óta hivatali restanciái kötötték le az elnököt, csütörtökön azonban az Újpest B) – Ferencváros B) mérkőzést követő elnöki értekezlet előtt fogadta a Sporthírlap munkatársát és néhány figyelemreméltó észrevételével adta bizonyosságát annak, hogy az amerikai futballviszonyoknak nem csupán széles kontúrú általánosságai, de a finomabb nüanszai is érdekelték.”

A „Profi »soccer« és az amatőr baseball” – alcím alatt az elnök nyilatkozata olvasható.

„– Az amerikai[ak] futballja tulajdonképpen a baseball, ami ezen kívül esik, a mi fogalmunk szerinti futballozás, az náluk a »soccer«. A baseball úgyszólván nemzeti sportjuk, százezres közönséggel, a »soccer«, vagyis a tulajdonképpeni futball viszont igen szegényes, egészen egyszerűen üzleti vállalkozás, amely, ha megy jó, ha nem megy, becukják, mint a rossz boltot.

– A »soccer« közönsége alig három-ezerre tehető általánosságban, ez 3000 dollár bevételt jelent a »tulajdonosnak«, amiből van 800 dollár kiadás. Üzletnek tehát nem is olyan utolsó, még ilyen kis nézőszámmal se. A száz-ezres baseball viszont – szintiszta amatőr. Ennek egészen egyszerű magyarázata az, hogy a baseball-t majdnem kivétel nélkül, a különböző egyetemek csapatai játsszák és a bevételt az egyetemek sport- és jóléti intézményeinek céljára fordítják.

A »soccer« mérkőzései rendkívül durvák, mérkőzésenként szinte mindennapos a lábtörés.

Jellemző az amerikai sportközönség felfogására, hogy ez a néhányezer néző is éppen azért jár ki a mérkőzésekre, hogy az emberre menő, életveszélyes játékot »élvezhesse«.

Annyit mindenesetre mondhatok, hogy én semmiképpen sem egyeznék bele abba, hogy az Újpest Észak-Amerikába túrázni menjen, mert egészen biztos, hogy – amellet, hogy anyagilag sem tudnának elkápráztatni bennünket ajánlataikkal, – csapatom fele harc-képtelenül jönne vissza.”

„A new-yorki tözsdekrach magyar áldozatai” alcím alatt szóba kerültek a kint játszó magyar fiúk is.

„– Játékosokkal nem találkoztam, egyedül Szentmiklóssyval [Béla] beszéltem személyesen. Ő szerződés nélkül volt éppen és a maga, valamint a többiek helyzetéről is igen siralmas képet festett. A fejletlen futballkultúra teszi, hogy a menedzsereknek nincs valami magas igényük a játékképzettséget illetően, de vasfizikum kell, amely legyűrje a mennyiségileg is forszírozott mérkőzések okozta fáradtságot. Akinek a fizikuma törekeny, az

legfeljebb, ha ideig-óráig érvényesül, előbb-utóbb felőrli a robot és akkor mehet [...] Jellemző Fábíán Sándor esete. A kitűnő kapus két helyen szenvedett lábtörést, igen rossz állapotban került kórházba és bizony saját pénzén kezelteti magát, mivel Amerikában nincs szentimentalizmus [...] Ott nincs klub, nincsenek drukkerek, mecénások, ott a csapat tulajdonosra bízni magát a játékosnak nem perspektíva semmiféle szempontból sem [...] Megtudtam egyébként, hogy az ottani tözsdepánik igen érzékenyen sújtotta a magyar fiúkat is. Fábíán [Sándor] és Eisenhoffer [József] vesztesége nem túlságosan komoly, katasztrofális ellenben Guttmann [Béla] és Schwarz [Ernő] esete. Guttmann 11.000 dollárt, Schwarz 6000 dollárt veszített s ezzel évek megfeszített és szorgalmas munkája lett semmivé...” [Itt jegyezzük meg, hogy az MTK színeiben induló Guttmann Béla később edzőként 12 ország 25 csapatát irányította. Ő honosította meg Brazíliában a 4-2-4 formációt, amivel 1958-ban világbajnokok lettek. Schwarz Ernő, a Ferencváros egykori csatára, magyar válogatott labdarúgó közel negyedszázaddal később, 1953 és ’55 között az Egyesült Államok labdarúgó-válogatottjának szövetségi kapitánya volt.]

Guttmann Béla szobra a Benfica stadionjában

„Sternberg gyémántköszörűs lett” – írja a következő alcím, és a Sporthírlap olvasója hamarosan megtudja, hogy a hír igaz...

„Polgári foglalkozást nem igen űznek a kivándorolt futballisták. A menedzserek nem nézik jó szemmel, ha a játékos el akar helyezkedni, nekik ugyanis az a felfogásuk erről, hogy a futballistát jól megfizetik és ezért nekik a játékos minden energiájára szükségük van. Ilyenformán a tréningek és a mérkőzések annyira lekötik a fiúkat, hogy nem is nagyon marad idejük polgári foglalkozás űzésére. A kevés kivétel közé tartozik Sternberg [László], aki igen szorgalmasan tanulja a gyémántköszörűs ipart, ami ott a legkeresettebb, legjobban fizetett foglalkozások közül való. Sternberg külön szorgalma érthető, ő ugyanis nősul és nem is tér vissza Európába; a tengeren túl készíti elő jövőjét.” [Sternberg 1932-ben mégis hazatért, hátvédként az Újpesttel két bajnoki címet és két ezüstérmet szerzett. Tagja volt a magyar válogatottnak, 1937/38-ban az Újpest vezetőedzője volt, majd visszatért az Egyesült Államokba.]

„Észak-Amerika nem törődik a világbajnoksággal” – olvasható a cikk következő alcímében. [1929-ben Európa lázban égett és készült a kupára, hiszen a következő évben Uruguayban rendezték meg a legelső futballvilágbajnokság döntőjét.]

„– A világbajnokságon való részvétel gondolata Észak-Amerikában fel sem vetődött, hiszen ott a szövetség egészen egyszerű valami, valójában csak formalitás” – nyilatkozta a lapnak Aschner Lipót. „Egy tisztviselőből és egy irodahelyiségből álló intézmény, amit, mint olyant komolyan venni nem kötelező. A szövetségi életet a menedzserek irányítják, nekik viszont nem üzlet a világbajnokságokon való részvétel, hiszen az idegen – magyar, angol, osztrák – játékosok híján valamirevaló csapatot ki sem tudnának állítani.

Ami a játékosok hazatérési szándékát illeti, erről az az észrevételem, hogy ők minden bizonnyal hazatérnének, ha igényeiket itthon honorálnák az egyesületek. Sajnos, erre sor nem kerülhet, mert ott, a leredukált jövedelmek mellett is annyit keresnek, hogy ezt idehaza megközelítőleg sem kaphatják.

Magyar csapatnak túrát oda előkészíteni egyszerűen utópia, hiszen az észak-ameri-

kaiak maguk is Dél-Amerikát ostromolják túraajánlatokkal – éppen a magyar sikerek nyomán. Érdekes, hogy a »csapattulajdonosok« semmi súlyt nem helyeznek a pályák állapotára. Ez érthető is, hiszen a négyezres nézőrekordból igazán nem futja ragyogó berendezkedésekre. Elhanyagolt, »kültelki« grundokon »emelkednek« a futballpályák, nagyrészüket be sincs kerítve, de az amerikai mentalitás nem ismeri a »potya« fogalmát s így a menedzserek azért megtalálják számításait a szurtos, viharvert fapadjaikkal is. A magyar közhivataloknak mindezekből csak egyet ajánlok figyelmébe: – Amerikában nem ismerik a profisport megadóztatását. Ami ott befolyik a jegyek árából, az a menedzseré, abból le nem csíp semmiféle forgalmi, vigalmi, vagy más című adóhivatal.”

Az interjú utolsó alcíme és témája így hangzik: „Minderről tudtam idején”.

„Az amerikai viszonyok megbeszélése után egy kis »magánbeszélgetés« következik az Újpest elnökével” – írja a riporter. „Nála az Újpest ügyei számítanak magánügynek, s amikor arról kérjük, hogyan jutott a csapat eredményeihez, mosolyogva beszéli: – Minderről tudtam idején. Langfelder [Langfelder Ferenc, az Újpest igazgatója, intézője és társelnöke] az egyes mérkőzések után azonnal kablogramot [telefonos távirat] küldött címemre, amit délután 6 órakor már meg is kaptam. Ez kicsit furcsán hangzik, hiszen Langfelder fél 6-kor adta fel a kablogramot, de ehhez tudni kell, hogy arrafelé hat órával előbbre áll az idő, mint minálunk. A kablogrammal azután elmentem a magyar vendéglőbe, ahol hazánkiai kitörő újjongással fogadták az eredményeket. A prágai kupaeredménnyel egy kis baj volt. Abban az időben már a »Bremen«-en voltam s a rádiógram csak hétfőn este jött. [Az 1928-ban vízre bocsátott Bremen elkészültekor a világ legnagyobb hajója volt és az első, amelyen légiposta szolgáltatás céljából egy hidroplánt helyeztek el.] Ez egy kicsit kellemetlen volt. A hajó utasai is nagy izgalommal várták az eredményt, s mert a hajóújság híre nyomán tudtak arról, hogy velük utazom, az eredmény megérkezése után elárasztottak gratulációikkal.

Nincs több mondanivalója az elnöknek, de hívják is már az értekezletre s így az expressz-interjúnak már vége is.” □

DR. KÖRÖS ANDRÁS

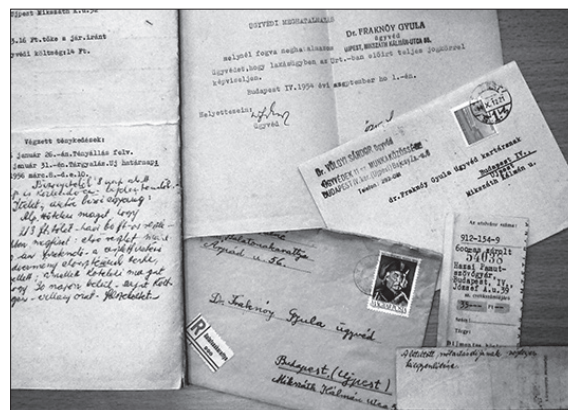
Szemelvények dr. Fraknó Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 2. rész

A második világháború nemcsak az épületekben és a lakásállományban okozott pusztítást, ennél is megrendítőbb volt az emberéletekben elszenvedett veszteség. Az egyéni és a családi tragédiákat súlyosbította, hogy sokszor a hosszú frontszolgálat, az azt követő hadifogság az életben maradottak kapcsolatát is szétzilálta. Nagypám iratai között több olyan akta található, amelynek tanúsága szerint a tartós távollét, a reménytelennek tűnő várakozás, a nehéz viszonyok között a stabil társ és a család hiánya a házastársi és családi kötelékeket is elszakította. De akad az iratok között az ellenkezőjére is példa.

1. B. D. úpesti segédmunkás 1943 márciusában kötött házasságot D. E. balatonakarattyai gazdaasszonnyal, akivel Angyalföldön, a Levente utcában béreltek lakást. Gyermekük nem született. Egy évvel később, 1944. március 15-én a férj katonai szolgálatra vonult be, majd a háború végeztével hadifogságba került. 1945 szeptemberében szabadult, de a közös lakásba nem tudott visszatérni, mert időközben felesége hazaköltözött Akarattyára, ahol egy másik férfival állt össze. A férj 1952-ben öt év különélésre hivatkozással kérte a házasság felbontását, ami egy 1945-ös jogszabály értelmében [nyilván nem véletlenül] abszolút bontóoknak minősült. A feleség az ellenkérelmében arra hivatkozott, hogy az évek során többször felkereste házastársát az életközösség helyreállítása céljából. A férj szerint azonban erre egyetlen alkalommal, a tárgyalást megelőzően került sor, azért, hogy pénzt kérjen tőle. Az alperes sem a békítő, sem az érdemi tárgyaláson nem jelent meg, ám a bíróság – mivel az öt év különélés a felek közt nem volt vitatott – kimondta a válást, ami első fokon jogerőre emelkedett.

2. Szintén öt évi különélésre alapítva kérte 1937-ben kötött házasságának felbontását T. I.-né, akinek a férjétől két leánygyermek született. A házastársak utoljára Budatétényben laktak együtt, 1944-ben a férjet onnan hívták be katonának. T. I.-né az 1952-ben benyújtott keresetlevelében azt írta: férje hadifogságba esett, ahonnan csak 1947 május végén szabadult. Nem tért azonban vissza a közös lakásba, hanem előbb bátyjához költözött, majd özv. S. N.-néval létesített kapcsolatot, akivel közös háztartásban élt. [Az „élettárs” megnevezés a magyar jogi nyelvben akkor még nem volt használatos.] A különélés igazolására a felperes helyhatósági bizonyítványt csatolt, egyben előadta, hogy a gyermekek nála vannak, és utánuk havi 160 forint gyermektartásdíjat kap. A kislányok elhelyezése és tartása tekintetében ennek megfelelően kért döntést. A férjezett nevének viseléséről lemondott, nőtartásra nem tartott igényt [ellenkező esetben a bíróságnak vizsgálnia kellett volna a vétkességet, vagyis, hogy kinek a „hibájából” romlott meg a kapcsolat, ami terjedelmes bizonyítással járhatott volna]. Az alperes védekezésére és a bírósági eljárására az iratok között nincs adat, de az ügyvédi iratborítón szereplő feljegyzés szerint a felperes az ügyvédtől 1952. május 2-án

Válóperi ügyirat-részletek

az ítéletet átvette, amiből következik, hogy a bíróság a házasságot hamar felbontotta.

3. A háború szakította félbe annak az ügynek a bírósági tárgyalását, amelyet R. I. 1944 márciusában indított örökbefogadó anyja hagyatékának ügyében. Az 1929-ben súlyos betegségben, fiatalon elhunyt örökbefogadó anyja két (alsógödi és rákospalotai) ingatlanát és ingóságait a hagyatéki bíróság „házasságon kívüli viszonyából származó fiúgyermek”, az 1919-ben született alperes részére adta át [az ún. „törvénytelen” gyermek ugyanis az akkori joggyakorlat szerint az anya és annak rokonai után örökölhetett]. A hagyatéki vagyontárgyakat az akkor még kis-korú gyermek kirendelt gyámja – gyámhatósági engedéllyel – értékesítette, hogy a gyermek nevelését, eltartását és iskoláztatásának költségeit biztosítani tudja, és részére lakó-ingatlant vásárolt. Az 1921-ben örökbefogadott felperes – akinek kislányként a hagyatéki eljárásról nem volt tudomása és arról őt nem értesítették – igényt tartott a hagyatékek értékének felére (egy gyermekrésze), amit az alperes ellenzett. Az 1944. június 6-ára kitűzött tárgyaláson a bíróság az eljárást felfüggesztette, mert mind az alperes, mind ügyvédje időközben „tényleges katonai szolgálatra hívatott be, és tényleges katonai szolgálatot teljesítenek”. 1947-ben a per nem várt fordulattal folytatódott: a felek, akik mindketten

túléltek a háborút, 1947. szeptember 15-én megállapodást kötöttek. Ebben R. I. örökbefogadott lemondott öröklési igényéről, T. J. „természetes” gyermek pedig vállalta, hogy a lemondás fejében 1500 forintot, a peresített igény teljes kielégítéseként megfizet. A vita ezek után már csak azon folyt, ki viselje az ügyvédi költségeket, de a következő tárgyalásig a feleknek ebben is sikerült megállapodniuk. Így a Pestvidéki Törvényszék 1948. április 24-én kelt végzése szerint „a törvényszék tudomásul vette a peres feleknek azt a közös bejelentését, hogy az alperes a felperes követelését teljesen kiegyenlítette, s a peres felek közös kérelmének megfelelően a pert [...] megszüntnek mondja ki.” Az iratokból nem derül ki: a háború megpróbáltatásai, a józan belátás vagy más megfontolás vezette a „testvéreket”, amikor békés megállapodással zárták le a több éves pereskedést előrevetítő jogvitát.

*

A háború utáni gazdasági viszonyok következménye volt, hogy 1946. augusztus 1-je, a forint bevezetése előtt a magyar társadalmat hiperinfláció sújtotta, a pengő hihetetlen mértékben elértéktelenedett. Bár az új nemzeti fizetőeszköz – legalábbis belföldi viszonylatban – stabilnak bizonyult, a pénz-

Az infláció csúcsa: egymilliárd milpengő

romlástól való félelem hosszú ideig kísértett a mindennapi ügyletkötések során is, amit a szerződésekbe foglalt ún. értékállandósági (valorizációs) kikötések is bizonyítanak.

4. Egy 1947. június 20-i keltezésű tartozáselismerő okiratban özv. Gy. I.-né elismerte, hogy B. O. úrhölgynek 4000 Ft-tal tartozik. Az írás szerint „[a] tartozás abból ered, hogy még 1940 folyamán a T. Címtől 4000 pengő készpénz kölcsönt kaptam, azzal a kötelezettséggel, hogy azt átértékelve, jó pénzben fizetem vissza és a tőke után 5%-os kamatot fizetek. Az így átértékelt 4000 forint kölcsönt akként fizetem vissza, hogy 1947. évi augusztus hó 1-től kezdve havonként, éspedig minden hónap 3. napjáig 100, azaz száz forintot fizetek tőketörlesztésre, azzal a kötelezettséggel, hogy bármely részlet elmulasztása esetén a hátralékos kölcsöntőke tartozás teljes egészében esedékessé válik, és tartozom azt egy összegben t. Címnek megfizetni. [...] A fenti 4000 forint kölcsönrel kapcsolatban elismerem, hogy az jelenleg 100, azaz száz q búza értékének felel meg és hogy a kölcsön visszafizetésével kapcsolatban – az előbb említett értékelés szerinti – valorizatio [sic!] kikötöttik”.

5. 1952. november 5-én kelt az az adásvételi szerződés, amelyben az Újpest, Szabadságharcosok útján [ma: Berliini út] lévő házaspár ingatlan „vételára fejében a vevők egyetemlegesen kötelezettséget vállaltak arra, hogy a 70 éves eladó javára – a jelen szerződés aláírásának napjától kezdődően havonként és előre minden hónap ugyanazon napján ismétlődően – 8 (nyolc) kg sertészsír hatósági árának megfelelő készpénzbeli ellenértéket fizetnek a mindenkori törvényes fizetőeszközben életjáradék címén eladó életfogytáig, és részére az általa jelenleg lakott egy utcai szoba és a hozzátartozó konyhára vonatkozóan ingyenes lakáshasználatot biztosítanak. [...] Az ingatlan ellenértékét az életfogytiglani életjáradékban mint havi készpénzbeli juttatásban (jelenleg havi 280 forint) jelölik meg és ennek figyelembe vételével az ingatlan forgalmi értékét, tekintettel az eladó magas (70) korára, 20.000 forintban állapítják meg”.

6. Az 1954. november 1-jén kelt eltar-tási szerződésben egy Ósz utcai házaspár ingat-

lan tulajdonjoga fejében az eltartók a tartásra jogosult „élete fogytáig” kötelezték magukat készpénzben havi 500 forint életjáradék megfizetésére. A szerződés 2. pontja szerint „[a] mikor szerződő felek az életjáradék havi összegét 500 forintban állapították meg, akkor a lényegesebb élelmiszerárak a következők voltak: 1 kg sertészsír forgalmi ára: 30 Ft, 1 kg főző liszté: 4.60 Ft, 1 kg cukoré: 10.40 Ft, 1 kg sertéshúsé: 28 Ft. Amennyiben az élelmiszerárak lényegesebben (legalább 10%) emelkednének avagy csökkennének, úgy a szerződő feleknek jogukban áll az életjáradék összegének a felemelését avagy le-szállítását igényelni.”

7. Az 1946 augusztus 1. előtti pénzbeli követelések valorizációja a bírói gyakorlatban is megjelent, éspedig olyan kötelezettségek tekintetében is, amelyeket korábban bírói ítélet állapított meg. A Pestvidéki Törvényszék 1947. november 26-án kelt ítéletében az 1932. január 2-án Sz. L.-né felperes javára a házasság felbontásával összefüggésben megállapított 20 pengő végleges nőtartás [ma: házastársi tartás] összegét 1947. február 10-i hatállyal havi 55 forintra emelte fel, és a volt férjet ennek megfizetésére kötelezte. Miután a volt férj a követelést 40 forint erejéig elismerte, „a törvényszék csak az összezszerűség kérdését tette vizsgálat tárgyává, és ennek során figyelembe vette azt, hogy az eredetileg havi 20 pengőben megállapított nőtartásdíj a pengő teljes elértéktelenedése és a törvényes fizetési eszköz megváltozása folytán a semmivel lett egyenlő [sic!]. A feleknek azóta teljesen megváltozott vagyoni és kereseti viszonyai pedig az akkori pengő értékkel arányosítva vétettek figyelembe”. [A felek aktuális vagyoni és jövedelmi viszonyait: bevételeit, kiadásait, tartozásait, ingó- és ingatlan vagyontárgyait, munkaképességét stb. a bírói ítélet egy sűrűn gépelt oldalon keresztül részletezi.]

Jogtörténeti érdekesség, hogy az 1960-ban hatályba lépett Polgári Törvénykönyv a pénztartozások értékállandóságának biztosítására irányuló szerződési kikötéseket – a forint-spekuláció megakadályozásának indokával – semmisnek nyilvánította, vagyis azok bírói úton már nem voltak érvényesíthetők.

(Folytatjuk...)

Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 17. rész

2008. szeptember 6-tól – a 47-es járat megszűntével –, az Újpalota és Újpest cérnagrára között futó 96-os lett a Görgey Artúr utca keleti felének hivatalos autóbuszjárata. A Szilágyi utca felől érkező viszonylat megállót kapott a Szülőotthon épülete előtt, ahol a villamosmegálló oszlopától néhány méterre helyezték ki a buszét. Ellenkező irányban az egykori 47-es Mikes Kelemen utca torkolatával szemközt helyén állt meg a 96-os.

2003-ban az Újpesti Szülőotthon épülete fennállásának 75. évébe lépett. Ugyanebben az évben ünnepelték dr. Lóránd Sándor – az intézmény korábbi nemzetközileg elismert kutató-főorvosa – születésének 100. évfordulóját, amelynek keretében tiszteletére márványtáblát lepleztek le az előcsarnokban. A kettős jubileumon az épület utcai homlokzatára visszahelyezték – a hetvenes években raktárba került – a szülészeti ezen otthonának megvalósulását nagyvonalú adományokkal elősegítő újpesti intézmények és magánszemélyek neveit megörökítő emléktáblát. (Az ünnepséget követően, az intézmény vezető főorvosai az Ady Endre Művelődési Központ-

ban előadással, valamint a helytörténeti gyűjtemény közreműködésével fotó- és dokumentumkiállítással emlékeztek meg a két évfordulóról.) 2006-ban a Szülőotthonban dolgozó orvosok és nővérek javaslata alapján az épület falai egy Újpest szépségeit bemutató alkalmi fényképkiallításnak adtak otthont, hangulatosabbá téve a vizsgálatra, látogatásra érkező páciensek várakozását. A június 23-án nyílt első tárlaton négy fiatal fotós gyönyörű felvételeit állították ki.

A szülőotthon létét alapjaiban kérdőjelezte meg a Fővárosi Közgyűlés az évi döntése Újpest egészségügyi intézményei egy részének bezárásáról, átszervezéséről. A Károlyi Sándor Kórház és Rendelőintézet kórházainak átalakítása keretében a Görgey Artúr utcai szülészeti és nőgyógyászati osztályt 2006 szeptemberének végéig át kellett volna helyezni a Baross utcai Városi Kórházba, a Szülőotthon épületét pedig ezt követően értékesítésre szánták. Az átköltözés akkor nem valósult meg. Az intézmény sorsa csak fél évvel később dőlt el véglegesen, egy 2007 márciusában születő minisztériumi döntés teljes megszüntetésre ítélte. Ennek hatására – a döntés megváltoztatásának érdekében – az épület előtt március 14-én csendes, visszafogott tüntetést tartottak a szülészeti vezetői, dolgozói és anyukák egy csoportja itt született kisgyermekekkel. Azonban ez sem segített, 2007. április 1-vel az otthon végleg bezárta kapuit.

Ezt követően az épület előtti villamosmegálló-pár elnevezése is módosult. A Szülőotthon helyett a Závodszy Zoltán utca megálló névnek azonban nem volt ideje meghonosodni, mivel az egészségügyi intézmény emlékét ápolni kívánó lakossági kezdeményezésre a Budapesti Közlekedési Zrt. 2008 decemberének elején visszaállította az évtizedeken át használt közismert megálló-elnevezést.

A Szülőotthon megújuló épülete 2012 október elején

2006-ban az Újpesti Városvédő Egyesület nevében az Újpestért-díjas építőmérnök házaspár, Iványi János és Iványiné Konrád Gizella a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Dokumentációs Igazgatóságánál kezdeményezte az épület műemléki jegyzékbe történő felvételét. Három évvel később, 2009-ben a KÖH ezt elutasította, mivel a ház „nem felel meg az országos műemléki védelemre méltó épület ismérveinek”. Ezt követően az egyesület javaslatára Újpest önkormányzata a helyi védelem alá kerülő épületek sorába vette fel, amely határozat szerint lebontani nem, felújítani pedig csak eredeti jellege megtartásával lehet.

A szülészeti kiürített épületét Újpest Önkormányzata 2010-ben azzal a feltétellel kapta meg a fővárostól, hogy azt értékesítenie kell, a befolyó összeggel pedig a szakorvosi rendelő felújítását segítse elő. Eladása 2012 végén járt sikerrel. Az egykori intézmény főépületének telkét egy számítástechnikai cég vásárolta meg, és 2013 végére befejezte a ház teljes felújítását. A tulajdonos dicséretére legyen mondván, igen nagy figyelmet fordítottak korábbi megjelenésének tiszteltetésére tartására, jellegének megőrzésére. Ennek példája az is, hogy a szülőotthon építéséhez adománnyal hozzájárulók névsorát tartalmazó emléktáblát a ház homlokzatára a felújítást követően visszahelyezték. Az Újpesti Városvédő Egyesület közbenjárására a telek Závodszy Zoltán utcai sarkán álló egykori villamos várócsarnokot is megőrizték. E kis építményt 2013 októberében – igaz, homlokzati nyílásának oldalainak és tetőperemének egykori egyszerű díszítettségét nélkülözve – helyreállították, és azóta zárt szemetes tárolónak használják.

Utunk másik egészségügyi intézménye, az Újpesti Szakorvosi Rendelőintézet 2009-ben egészült ki a Jókai utcából átköltöző gyermek szakrendelővel, amely itt március 9-én kezdte meg működését. A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában és fenntartásában állt szakrendelő felújítására korábban is volt szándék, de erre csak az SZTK helyi tulajdonba vételét követően került sor. A 2011. februári újpesti döntést követően, a fővárosi közgyűlés május 25-i határozata alapján készítették elő az épület területünk részére történő átadását. Ennek hivatalos megtörténte után, 2011. ok-

tóber 1-től az Újpest Önkormányzata által alapított gazdasági társaság működteti az újpesti szakrendelőt. Felújítása 2012 júliusában indult meg. Kicserélték az épület nyílászáróit, korszerűsítették fűtési, hűtési és világítási rendszerét. A felújított SZTK-t október 25-én adták át. Itt kapott új helyet a korábban a Görgey Artúr utca 43. számú házban működő felnőtt háziorvosi ügyelet is.

A felújítással párhuzamosan kezdődött meg az SZTK közvetlen környezetének átalakítása: a villamosmegálló sarkánál a Szent Imre utca felőli oldalon álló két pavilon egyikét – amelyben 2006-ban kulcsmásoló, 2010 elején lángosos működött – elszállították, a mellette álló újságos, majd trafik pavilont a Szent Imre utca túloldalára, az Újpesti Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium kerítése elé helyezték, de 2013-ban ezt is megszüntették. A rendelőhöz tartozó megújult gyógyszer-tár bejárata mellett nemzeti dohánybolt nyílt az ide telepített új pavilonban. 2014 tavaszáig a régi kerékpártárolók helyett újakat helyeztek ki, új padokat és virágágyásokat telepítettek, és az SZTK körüli járőrfelületet a korábban aszfalttal terítettől nagyobb kiterjedésben térkő burkolattal látták el. A dohánybolt mellett zöldséges üzlet nyílt, és a gyógyszer-tár utunk felőli oldalára még egy árusító pavilon került.

Ebben az időben már javában zajlott a teljes út felújításának előkészítése, a rossz minőségű és kockaköveket lassan fölváltotta az aszfalt burkolat. *(Folytatjuk...)*

*A felállványozott Szakorvosi rendelő 2012 augusztusában
(Fotók: Krizsán Sándor)*

BÄCHER IVÁN

Szenes tanár úr

„Kedves Szülők! Kérem a helyesírást otthon is gyakoroltatni gyermekükkel. 1967. szeptember 6. Osztályfőnök.”

Ez az első bejegyzés ötödikes üzenőfüzetemben – ellenőrzőmben. Aki bediktálta, osztályfőnökünk, Szenes tanár úr mindenek felett álló tekintély volt szememben akkor, határozott, férfias, magas, erős, igazában kikezdehetetlen és ingathatatlan.

Úgy tűnt föl, mint aki az idők kezdete óta mást sem csinál, csak tanít.

Pedig csinált mást is.

Negyvenvenhat évesen friss tanár volt akkor, iskolánkban első osztálya mi voltunk, pár évet tanárkodott csupán elébb.

Éppen negyven tanév telt el azóta. Most ülünk a Firkászban, és Bauer Évával hallgatjuk őt.

Azt tudtam, hogy a Tanár Úr újpesti, és azt is, hogy ez fontos dolog, újpestinek lenni, persze a régi újpestinek. Az olyas, mint wekerleinek lenni, vagy bajainak, önmagában, ab ovo jelentett valamit.

Édesapja a Rothmüller Sándor Fém- és Bádógarugyár Rt. (XIII., Babér u. 7.) magánhivatalnok volt. Zsidó vallásba születtek, ortodoxba, mint Újpesten oly sokan. A Gróf Károlyi utcában, majd Rákospalotán laktak, apró, egyszobás házikóban.

A kis Steinberger – mert akkor még így hívták – gyerek egész életét meghatározó intézménye az újpesti Könyves Kálmán Gimnázium volt. Ez az iskola mentette meg az életét.

Nagyon komoly állami iskola volt az, három mai egyetemmel felért biztosan.

Minden diák megtanult ott két-három nyelvet, két-háromszáz verset, egy – újpesti – toleranciát, kultúrát, magyarságot, ilyesmit.

A Tanár úr kitűnt ott nyelvtelhetségével és szép hangjával mindenekelőtt. Apja azt szerette volna, ha rabbi lesz belőle, no, kántor legalább, de komolyan fölmerült az operaezenekesi pálya lehetősége is.

De az embertelen törvények – tulajdonképpen: magyartörvények – idején abszolválta érettségi után nem volt tovább tanulni mód. Eleinte magántanítással keresett pénzt, nem is keveset, majd mikor ez sem volt már lehető, fizikai munkás lett, triciklis futár.

1943-ban behívták munkaszolgálatra. Viszonylag emberséges keret és parancsnok keze alatt végigmunkálkodta szinte az egész megnagyobbodott országot, no meg Ukrajnát. Hamar kitűnt nyelvtudásával itt is, írónki, irodai beosztásba került. Még kiskutyáját is elhozhatta magával, aki a sorakozónál mellette állt, így nem ő volt végre az utolsó a sorban.

Mikor aztán elindult a visszamenet, ő ötödmagával úgy döntött, hogy az ellenkező irányba próbálkozik inkább. Iparkodásuk sikeres volt – három és fél év hadifogság lett ennek konzekvenciája. Igaz, a Magyarország felé menetelő bajtársaikból egy sem ért haza, állítólag a németek legéppuskázták az egész századot.

Tanár úr alighanem a munkaszolgálat és a fogság idején edződött hozzá a kiránduláshoz; sok ezer kilométert gyalogolt ekkoriban.

A két hét alatt, amíg kirándultak Kijev felé, ő egy ruszin társától elég jól megtanult oroszul.

Volt egy vöröskeresztes ládája és karaszalagja is, minek következtében gyakorta vették orvosnak őt, ami ellen nem tiltakozott.

Megtanulta: nem elég élni – túlélni kell.

Megtanult keménynek lenni. Muszáj volt neki ezt megtanulnia.

Jelentkezett partizánnak is, de termete miatt nem vették fel. Lehet, hogy ez is egy szerencse volt.

Kijevben egy föld alatti bunkerlágében laktak, és a legkülönfélébb munkákat végezték. Egy időre erdőkommandóba került, hetven kilométerre Kijevtől, Darnyica községnél termelték a fát kifelé. Ő nem sokáig vett ebben közvetlenül részt, konyhához vették adminisztrátornak, ami – képzelhetni – nem

volt rossz beosztás. Körmölt és falatozott még, mikor a többiek kimentek. Délelőtt sétált utánuk a nyolc kilométert, szép tájon, hatalmas fák között.

Kirándult.

Később visszarándult megint Kijevbe.

Hamar kitűnt itt is nyelvtudásával. A már jól bírt német és az orosz mellé a – Könyves Kálmánban megalapozott – latinra épülő jó olaszából gyorsan kidolgozta a románt is. A táborban magyarok, németek, olaszok és románok éltek az oroszul beszélő örök és munkavezetők között. Hamar nélkülözhetetlenné vált tehát.

Mikor az SS-szé vált lengyeleket hazaküldték, a lengyel orvos-főnököt ő váltotta fel; a Tanár úr lett a sztársij szanitár.

Emellett ő koordinálta a tábori színtársulatokat – minden nációnak volt ilyenje – és ő dirigálta a magyar truppot. Előadták Az ember tragédiáját, anélkül, hogy a mű egyetlen példánya is rendelkezésükre állt volna; emlékezetből adták össze az egész darabot, mint később kiderült, hibátlanul. Hiába, akkor még működtek középiskolák Magyarországon.

1947 végén térhetett haza.

Édesanyját megölték, apja túlélte a munkaszolgálatot.

Egy bajtársa, Szántó Jenő, aki régi mozgalmi család sarja volt – és mellesleg később évtizedekig e lap munkatársa – már elébb szabadult, és már keltette Szenes tanár úr jó hírét Budapesten.

Azonnal meg is keresték.

Káder lett a Tanár úr.

Az újpesti pártbizottság kulturális felelőse lett, majd a Fővárosi Népművelési Központ osztályvezetője. Ez a szervezet a Fővárosi Tanács kulturális osztálya alá tartozott, melynek Goda Gábor volt a főnöke. Egyebek között a színházak, a mozik, az állatkert, a cirkusz tartoztak hatáskörébe. 1957-ben ő szervezte az első szocialista szépségversenyt. Gründolta az akkor induló József Attila Színházat, majd a Magyar Cirkusz és Varieté Vállalat igazgatóhelyettesi beosztásába került. (Innen terjedt el a pletyka, miszerint cirkuszigazgató volt.)

Közben elvégezte a magyar-történelem szakot, ami helyes döntésnek bizonyult.

1961-ben búcsút mondott a káderéletnek. A Kanizsai Dorottya Leánygimnáziumban kezdett tanítani 1961-ben. Hamar fölfigyeltek rá, és az 1967-es tanévet már az Apáczaiiban kezdte, vezető tanárként – velünk.

Írtam már róla, hogy csodálatos kirándulásokat vezetett, hogy nagyon odafigyelt a tanításra, szisztematikus volt, alapos, fölkészült és nagyon kemény.

Gyakorta összekülönbözött direktorával, néha kollégáival és diákjaival is nem egyszer. Kemény tanár volt.

Az általános iskolásokkal jól kijött. De a gimnazisták föllázadtak ellene. Nagyon föl. Ő pedig küzdött, nem engedett. Rövid távon általában ő lett a győztes. Rövid távon, általában.

Kemény tanár volt. Nem ismert parodont. Most már ismerne talán.

Kemény tanár, mert kemény ember is volt, mert annak kellett lennie. Ha nem lett volna kemény, nem lett volna. Most már tudom.

Kétszer tört meg az élete, mondja.

Egyszer, mikor – Szép Ernő pontos kifejezésével élve – „zsidó beosztása” okán összeomlott családi, iskolai, társadalmi és végül létbéli biztonsága. Másodszor akkor, amikor bedűlt az, amibe újabb életének értelmét, hitét vetette; a kommunizmus, a létező, a hitt, a remélt, vagy az ilyen-olyan szocializmus, nevezze ki-ki, aminek akarja.

Azt gondolhatnánk, hogy harmonikus magánélet, boldog házasság kárpótolta a veszteségeiért. Ne gondoljuk azt.

Szabad idejében keresztretjtvényt fejt, főállásban orvoshoz jár. Nem akarok föl vágni – mondja nevetve –, de öt halálos betegségem van.

Nyolcvanhét éves.

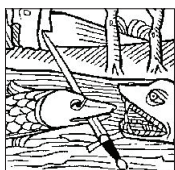
Egyedül él. Megbeszéljük, hogy még mesél nekem.

A kabátot még hagyja fölsegíteni, de a hazafuvarozás ajánlatát már elhárítja. Jobbról, balról megcsókol mindkettőnket, majd kemény, határozott léptekkel indul a körút felé.* □

*Bächer Iván (1957–2013) írása a Népszabadság 2007. április 22-i számában jelent meg.

HIRMANN LÁSZLÓ

Somlyói Nagy Sándor

Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követően kivégzettek egyike Somlyói Nagy Sándor katonatiszt volt. A megtorlás egyik legkarakteresebb pere a Kósa Pál és társai ellen indított eljárás volt. Az Újpesti Forradalmi Bizottság elnökét és 32 társát ültették a vádlottak padjára. Kádár Ignác ügyész indoklásában így fogalmazott: „Olyan szervezeti formát vettek fel, és olyan funkciókat végeztek, hogy Újpest államot képezett az államon belül”. Valóban. Városunkban a politikai életet a Forradalmi Bizottság elnökeként dr. Rajki Márton, majd Kósa Pál szervezte meg. A kerületben nem került sor önbíráskodásra, viszont biztosították a nyugalmat, megszervezték a közellátást. Saját harcoló alakulatot szerveztek, amelynek csapatai napokig feltartóztatták a szovjet inváziót. Ezen csapatok vezetője volt Somlyói Nagy Sándor.

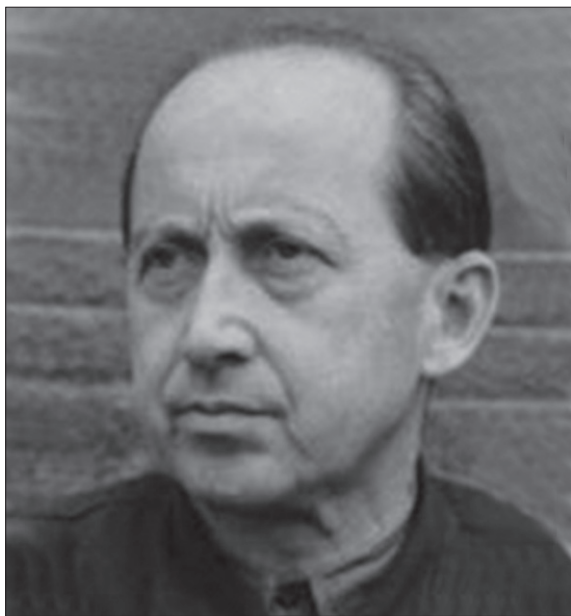
1902-ben született Budapesten. Azonos nevű édesapja középiskolai tanár, édesanyja, Tóth Albertina egy 36 holdon gazdálkodó család sarja volt. A középosztálybeli fiatallem-

ber családja támogatásával tanulhatott, érettségi vizsgát a trianoni békeszerződés megkötésének évében tett.

Szülei tisztí pályára szánták, ezért jelentkezett a Ludovikára, a katonai akadémiára. Négy év múlva hadnagyként fejezte be az iskolát. Huszártisztként Szegeden szolgált, majd 1930-ban a fővárosba vezényelték. Az un. karpaszományos, tartalékos állomány kiképzésében vett részt, idővel századparancsnokként.

1941-ben, amikor Magyarország hadbalépett, a Délvidékre vezényelték. Szabadkán lett egységparancsnok, előbb őrnagy, majd alezredesi rangban. 1942-től ismét a fővárosban szolgált, a hadiakadémián a lovassági harcmodor előadója volt. A háború végén nyugatra menekült, francia, majd amerikai hadifogságba került, ahonnan csak 1946-ban tért haza. A szovjet érdekszférába tartozó Magyarországon nem folytathatta eredeti hivatását, betanított munkásként helyezkedhetett csak el. Újpesten örökölt lakásában, a Bán Tibor (ma: Kassai) utca 21-ben lakott. Megnősült, három gyermeke született. Családját a diktatúra kisemmizte, 11 holdnyi örökölt földbirtokát a túrkevei Vörös Csillag Termelőszövetkezet kebelezte be. 1951-től a rákospalotai bőrkonfekció üzemben dolgozott. Felfigyeltek szervezőképességére, csoportvezetőnek nevezték ki. Itt, az üzemben érte őt '56 október 23-án a forradalom híre. Az események magukkal ragadták őt is, a munkástanács tagjává választották.

A harcok kibontakozásakor a felkelők javára igyekezett fordítani katonai szaktudását. Előbb a Corvin közti ellenálló csoportot kereste fel, felajánlva tapasztalatait. De az ottani forradalmárok azt javasolták, keressen magának más harcálláspontot. Ezt követően az újpesti Forradalmi Bizottságnak kínálta fel segítségét, de az elnök, Kósa Pál kezdetben bizalmatlan volt a horthysta katonatiszttel szemben. November 4-én a szovjet beavatkozás következtében Újpesten is fellángoltak a harcok. Somlyói is csatlakozott a fegyvere-

A vizsgálati fogságban megtört Somlyói Nagy Sándor

sekhez. Erről pere során – immár vádlottként – így vallott: „November 4-én reggel Nagy Imre felhívása a rádióban olyan hatással volt rám, hogy nem tudtam ellenállni annak, hogy ne jelentkezsem nemzetőri szolgálatra. [...] meg kell jegyeznem, hogy olyan különös lelkes hangulat vett erőt mindenkin, Kossuth-dalokat énekeltek, és a lelkesedés engem is magával ragadott, úgy éreztem, nekem ott a helyem közöttük”.

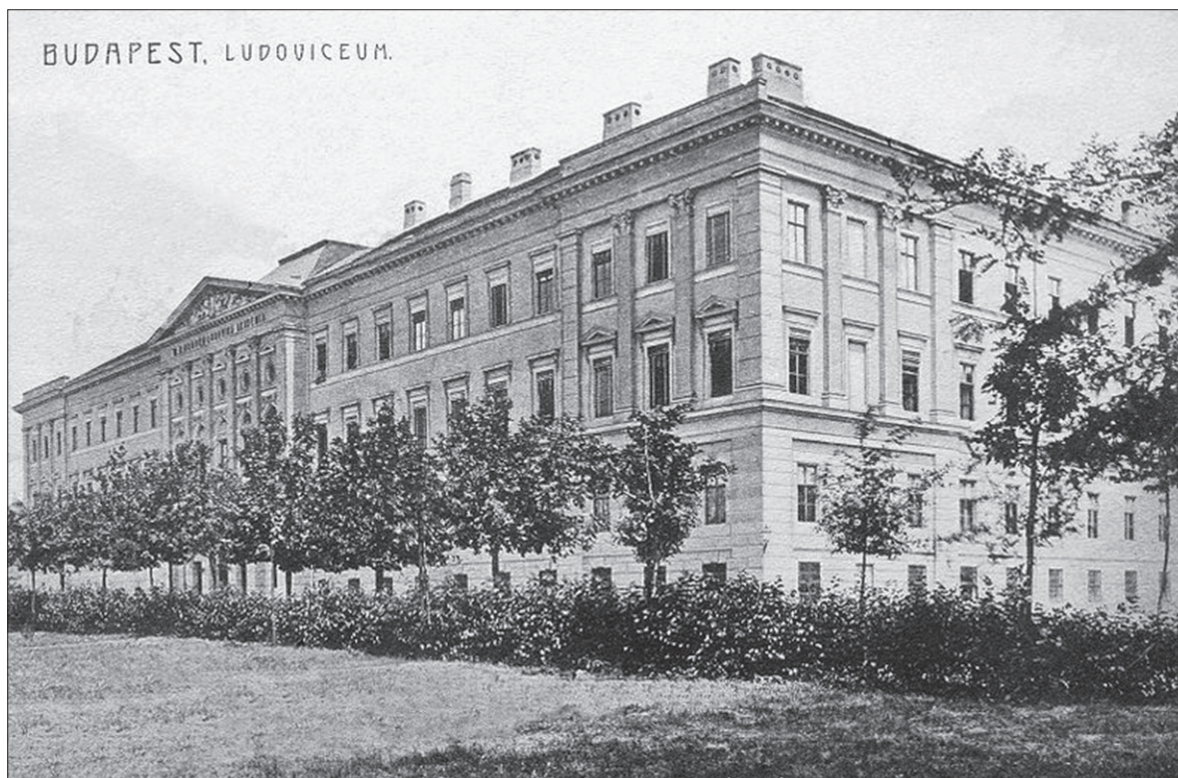
Az újpesti nemzetőrök között hamarosan vezető szerepre tett szert. Szakaszokra és rajokra osztotta a fegyvereseket, ügyelve arra, hogy katonaviselt vezetői legyenek az egységeknek. A lehetőségekhez képest felfegyverezte az alakulatokat, kiképzést is tartott a csapatoknak. A Molotov-koktél készítése és használata kiemelt célja volt az oktatásnak. Ő maga november 4-én az Angyalföld felé vezető vasúti átjárónál, a Mauthner (ma: Szent László) úti sorompónál vett fel harcálláspontot egy század élén. Itt ellenőrizték a személyes teherforgalmat. Másnap az alakulathoz két páncélozott gépjármű csatlakozott. A Chinoin közelsége miatt egy időre hátravonta állását, de azután újra a vasúti átjárónál alakították ki vonalukat. Fontos akciója volt az újpesti forradalmároknak, hogy az üzemekből származó kenőszappannal tették síkossá a főutak bazaltkockáit, nehezítve így a szovjet katonai járművek mozgását. Somlyóinak kiemelt szerepe lett a megyeri folyamőr laktanya hadi anyagainak elszállításában is.

November 6-án Gábor László, az újpesti Forradalmi Bizottság tagja Somlyói Nagy Sándort nevezte ki az újpesti nemzetőrök vezetőjévé. Mintegy 800 felkelő tartozott parancsnoksága alá. A felkelők bázisaként a Könyves Kálmán Gimnázium épületét jelölték ki, innen irányította az ellenállást. Somlyói rádiós egységet is szervezett, hogy tartani tudják a kapcsolatot a harcoló csoportok között. Az újpesti felkelők a Váci út és az Árpád út torkolatánál, a víztoronynál is elkecseregett harcot vívtak a szovjet hadsereggel. November 7-én hírt vették, hogy az angyalföldi Vágány utcánál, a teherpályaudvaron vagonokat fosztogatnak. Somlyói két teherautóval vonult oda, és a lefoglalt lábbeliket az újpesti gimnáziumba szállította, majd szétosztották a rászorulóknak.

A szovjet csapatok nyomasztó fölénye azonban hamarosan kibontakozott. November 8-án tankok vonultak fel a Könyves Kálmán Gimnázium elé. Somlyói maga dobott égő benzines palackot a páncélosokra, emberei az oszlopok mögül tüzeltek a harckocsikra. A harc azonban reménytelen volt. Erről perében így vallott: „November 8-án reggel, amikor jelentették, hogy szovjet harckocsik közelednek a gimnázium felé, [...] utasítást adtam, hogy fedezékbe vissza az épületbe. Amikor az épület bejáratához értünk, akkor a lövöldözés megkezdődött. Láttam, hogy teljesen céltalan az ellenállás, mivel könnyűfegyverekkel voltunk, ők meg nehézfegyverrel, és az épület sem volt védelemre alkalmas. [...] Amikor a tűz erőssége csökkent, az épület elhagyását rendelttem el. Az Öregtemetőben gyülekeztünk, ahol parancsot adtam a fegyverek lerakására.” Valójában addigra már sokan lemorzsolódtak, csak a maradék erők próbáltak kitörni az azóta felszámolt sírkert felé. 1956. november 9-én Dr. Varsányi Lajos, a Szent József plébánia vezetője ezt írta a templom Historia Domusába. „Orosz tankok vannak bent mindenütt Újpesten. A túlerővel nem bírhattak a gyalogsági fegyverekkel harcoló felkelők. Szörnyű képe van a Könyves Kálmán Gimnáziumnak, a vele szemben lévő iskolának, de a környékének is.”

A számonkérés nem váratott sokáig magára. Somlyóit december 13-án letartóztatták. Hosszas fogva tartás és vallatás után a Fővárosi Bíróság Kósa Pál és társai ellen indított bűnperében a XX. rendű vádlott lett. Az első fokú tárgyalásra a Markó utcai bíróságon került sor, a testületben dr. Halász Pál elnökölt. Somlyói foglalkozása a periratban bőrválogatóként szerepelt. A perben fejére olvasták, hogy Pécsi Sándor álnéven is szerepelt, hogy két fuvarnyi cipőt zsákmányolt a közvagyonból, de a legfőbb súlyosbító körülmény katonatiszti múltja volt. Ezért a kegyelmi tárgyaláson is elutasították büntetése enyhítését. A bíróság végül 1959 március 15-én tíz halálos ítéletet mondott ki, ezekből hetet végre is hajtottak. Somlyóit június 30-án végezték ki. Szemtanúk szerint utolsó szavaival Magyarországot éltette.

Somlyói Nagy Sándor nevét utca őrzi egy Káposztásmegyer peremén felépült lakóparkban.

A Ludovika archív képeslapon

A Magyar Királyi Ludovika Katonai Akadémia, ahol Somlyói Nagy Sándor végzett, a hazai katonatisztképzés fellelegvára volt. (1790-ben, II. József halála után az éledő nemzeti érzés diktálta gondolat volt az önálló hazai katonai akadémia megteremtése.) 1808-ban I. Ferenc engedélyezte megalapítását, amelyhez neje, Ludovika királyné 50 000 aranyforinttal járult hozzá. (Ez az összeg eltörpül a Mikszáth Különös házasság című regényéből ismert gróf Buttler János alapítványa mellett, aki 126 000 forintot adott ugyan erre a célra.) Az intézmény alapkövét 1831-ben József nádor helyezte el. Öt évvel később pedig már állt a Pollack Mihály tervezte, ma is létező klasszicista főépület. Politikai viták miatt az intézmény hosszú ideig üresen állt, a nagy pesti árvíz (1838) idején ide menekítették a Nemzeti Múzeum értékeit. Végül a kiegyezés teremtette meg az önálló magyar honvédtisztképzés törvényi feltételeit. Az intézmény képzése egyenrangú volt a bécsújhelyi Theresianum Akadémia képzésével. Az oktatás egy része

német nyelven zajlott, hiszen a közös hadsereg számára is avattak tiszteket. Ez különösen fontos volt a huszáralakulatok tiszteletlátása terén. A Millenniumot követő évben akadémiai rangot nyert intézmény egészen a második világháborúig a magyar honvédség rangos tisztképző intézménye maradt. Oktatói és növendékei nemzeti elkötelezettségét példázta, hogy a ludovikások 1919-ben szembefordultak a bolsevik ideológiájú tanács hatalommal. 1945 után a Ludovika megszűnt, épületei és hatalmas parkja leromlott állapotba kerültek. A Ludovika főépületét az 1980-as években az ELTE Természettudományi Karának egyes tanszékei használták, a fedett lovardában az Alfa mozi működött. 1996-ban, ez utóbbi felújított épületébe a Magyar Természettudományi Múzeum költözött. A teljesen megújított Ludovika Akadémián 2014-től kapott otthont a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és közigazgatási, valamint Rendészettudományi kara. A Ludovika Campus további bővítésével néhány éven belül visszatérhet eredeti helyszínére a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar is. □

„Mindig szeresd a betegeket kisfiam!”

Dr. Keszthelyi László, az Újpesti Szakorvosi Rendelőintézet nyugalmazott urológus osztályvezető szakfőorvosa. 1967-ben végzett a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen. 1973-tól a Károlyi Sándor Kórház és a Szakorvosi Rendelőintézet urológiai szakrendelésén dolgozott. Munkáját 2018-ban Újpest Egészségéért díjjal ismerte el városunk.

– *Főorvos úr, a felmenői is újpestiek?*

– Családunk történetében már a hatodik generáció él Újpesten. Dédapám, Koschler Alajos német származású volt, a felvidéki Zselizén (ma: Želiezovce, Szlovákia) született. Felesége, nemes Bihali Emília Biharkeresztesről származott. Az 1870-es évek táján költöztek Újpestre, ahol dédapám kocsigyártó műhelyt alapított az Árpád út és Váci út sarkán. Nagyapám, Koschler Ernő az I. világháborúban esett el, kilenc éves édesapám a testvérével együtt félárván maradt. Nagyanyám egy újpesti vendéglős lánya, Hýross Mária volt. Édesanyám, Magyar Emma Temesváron született, az Igazságügyi Minisztérium államtitkárának titkárnője volt, rendkívül intelligens, csodálatos szeretetet sugárzó, szerény, önfeláldozó asszony. Amikor hazavittem az orvosi diplomámat, csak annyit mondott: „Mindig szeresd a betegeket kisfiam!” Felmenőim a kertvárosi templomban lévő családi kriptában nyugszanak.

– *Szülei folytatták a családi vállalatot?*

– Édesapám, dr. Keszthelyi Alajos közigazgatási jogászként 1930-tól az újpesti városházán dolgozott. A közigazgatás szinte minden lépcsőjét végigjárva, végül a polgármester első helyettese lett.

1949-ben kényszernyugdíjazták, három évig sehol nem kapott állást. Ez az időszak nagyon nehéz volt számunkra. Édesapám 1952-ben csak esztergályosként tudott elhelyezkedni, majd 1954-ben tímár szakvizsgát is tett. A megélhetés biztosítása érdekében Vécsey utcai házuk hátsó kertjében kecskéket és sertéseket

tenyésztettünk. Szinte egész Újpestet mi láttuk el kecsketejjel. Öten voltunk testvérek. A családban én voltam az egyedüli fiúgyerek, negyediknek születtem, és épp karácsony estére vittek haza a kórházból, a fa alá. Tizenévesen nekem kellett a sertésólakat, a kecskék karámját rendben tartani, amikor szükséges volt megszögelni, megjavítani. A környéken sokan tartottak állatot, ezért komoly diadal volt megnyerni egy iskolát, hogy a sertéseknek elhozhassuk az ebéd utáni ételmaradékot. Kannát kötöttünk a bicikli oldalára, azzal szállítottam. Ez az edzettség és édesapámtól örökölt kezűgyességem később a műtéti szakmában nagy segítséget jelentett.

– *Újpesten melyik iskolába jártak?*

– A Lőrinc utcai általánosba jártunk, persze gyalog. Hazafelé néha előfordult, hogy a kenyeres kocsi vagy más lovaskocsi hátuljába kapaszkodva „utaztunk”. Később a Könyves Kálmán Gimnáziumban tanultunk – családunk több generációja végzett ott.

Az 1950-es években belső kényszer volt számunkra, hogy az édesapánkat ért megkülönböztetést és a minket is érintő hátrányt „csak azért is” jó tanulmányi eredményekkel kompenzáljuk. Kitüntetéssel érettségiztem, aztán az egyetemet is 4.85-ös átlaggal végeztem el.

– *Mi motiválta a pályaválasztását?*

– Két családi benyomás, tapasztalat alapján döntöttem el, hogy orvos leszek. Az

Dr. Keszthelyi László az Újpesti Szakorvosi Rendelőintézetben

egyik a nagymamám cukorbetegsége. Ha nálunk aludt, többször hallottam a másik szobából, hogy eszméletét veszítette, szörnyen vergődött egy-egy roham alkalmával, amíg az inzulin nem jutott a szervezetébe. Nagyon megijedtem és elhatároztam, hogy orvos leszek. Az urológus hivatáshoz pedig apám prosztata betegsége terelt. Sokat szenvedett, amíg egy műtéttel végül segítettek rajta.

– *Az elmesélt előzmények után nem lehetett könnyű bejutni az egyetemre...*

– A felvételinél csupán a be nem töltött helyekre pályázhattunk a származásunk miatt. A jó tanulmányi eredmény és az indokolt középiskolai javaslat azonban segített. Klári nővérem gyógyszerész, Kati fogorvos, Márta kozmetikus, Mária húgom óvónőképzőt végzett, énekművész lett.

– *A diploma átvétele után hogyan indult az orvosi pályája?*

– 1967-ben végeztem az egyetemen. Az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézetben (ORFI) kezdtem az urológiai sebészetben. Ismerősök előre figyelmeztettek, hogy nem lesz könnyű dolgom. Az intézet poliklinikaként működött. Mi urológusok nagyon kevesen voltunk; nem létezett helyettesítés, minden másnap ügyelet, műtétek, betegfelvétel és az osztályra vonatkozó adminisztráció. Sok esetben a főnöki féltékenységgel is meg kellett küzdenem. A betegekkel azonban kezdetől fogva jó kapcsolatom volt, ők is kedveltek. Az intézetben hetente tartottunk klinikopatológiai konferenciát, illetve tudományos ülést, ahol egy-egy érdekes esetet kellett bemutatni.

Nyolc előadást tartottam – köztük az egyik legsikeresebb, amelyhez Verebély Tibor tanár úr, egykori sebészoktatóm is gratulált, az első magyar veseátültetés bemutatása volt. (A műtétet 1962-ben Németh András adjunktus vezetésével végezték a szegedi klinikán.) Három cikket írtam, többnek lettem társszerzője. A klinika vezetése kötelezővé tette az Orvosi Hetilap olvasását, és a tájékozódás igénye később annyira rögzült bennem, hogy az urológiai szakirodalom mellett 52 éve a mai napig minden Orvosi Hetilapot elolvasok, kijegyzetek. Összegezve azt mondhatom, az ORFI a legjobb iskolát jelentette. Olyan alapot, általános gyógyászati muníciót kaptunk

egész életünkre, amelyet soha nem lehet elfelejteni. Újpesti főorvosi pályázatomat mindez nagymértékben megkönnyítette.

– *A klinikai „felkészülés” után jött Újpest.*

– 1973-ban megüresedett egy főorvosi állás a Szakorvosi Rendelőben. Fiatalnak tartottak hozzá, mégis megpályáztam. Nem akartam kihagyni, hiszen három sarokra volt az otthonomtól. Végül elnyertem az állást és 1974-ben kineveztek főorvosnak. 44 éven keresztül vezettem az osztályt. Másodfőorvosa lettem a Károlyi Kórház urológiai osztályának és egyben a baleseti sebészet urológus konzíliánsa is. Több esetben hívtak különleges esetekhez; egy éjszaka például Kádár János pártfőtitkár egyik testőrét hozták be lőtt sebbel. Az illetőt dr. Kendelényi Ernő baleseti sebész tanár úrral operáltuk. Később egyik miniszterelnökünk sógorát műtöttem vesekővel. A műtét nem volt különösebben nehéz, de a fokozott diszkréció izgalmassá tette. Kedves emlékem maradt, amikor egy újpesti izraelita család 87 éves nagymamáját kellett veseelzárodás miatt megoperálnom. Még a főrabbi is eljött hozzám. A műtét sikerült és a néni az operáció után még vagy tíz esztendeig élt.

A szakorvosi rendelőben hétfőn, szerdán, pénteken délelőtt, kedden és csütörtökön délután volt a járóbeteg-rendelés. A Károlyiban kedden és csütörtökön délelőtt operáltam, valamint hétfőn és éjjel, amikor szükséges volt. Hétfőn, szerdán, pénteken délután Rákospalotán segítettem, mert az ottani főorvos súlyos beteg lett. Végül 15 éven át jártam oda. Az éves szakrendelési statisztikában rendszeresen 10-12 ezer orvos-beteg találkozást regisztráltunk. Ennek több mint a felét én intéztem. 1992-ben a rendelőintézet igazgatója lettem. Ezt a megbízást '93-ban visszaadtam, mert a munkaszervezési és egyéb feladatok túlságosan elvontak a szakmai munkától. Szívesebben koncentráltam a szakorvosi munkára, amely során alaposan megfontolt döntéseket kell hozni kezelésről, kórházi vagy otthoni ellátásról. Örülök, hogy a szakrendelő fenntartását átvette az újpesti önkormányzat, mert a műszerezettség és egyéb feltételek nagyon sokat javultak az utóbbi években. Létezik Újpesten egy betegközpontú és nem pénzcentrikus szemlélet, amit a mi generációnk

elég erősen képvisel a medicinában. 52 év után az idén mentem nyugdíjba. Nem volt könnyű abbahagyni a munkát, ma is szívesen adok tanácsot, ha megkeresnek.

– *Ennyi elfoglaltság mellett mennyi idő jutott a családra?*

– Nagyon kevés. Ahhoz, hogy itthon rend legyen és pihenni tudjak, megfelelő családi háttér kellett. Mindezt az én drága lelkű feleségem, dr. Horváth Ágnes, ritka kiváló személyiség biztosította. Negyven évig fogorvos volt, a Pozsonyi úti fogászatot vezette, s mellette nevelte a gyerekeket. Ha bármikor éjszaka behívtak, téával, szendvicssel engedett el. Gondossága, türelme fáradhatatlan, húszunokás nagymamaként kezében tartja a családot. A telefon reggel elérhetetlen nálunk, mert jönnek a családi bejelentkezések és kérések: ide kellene menni, ezt kellene csinálni. Mondhatom, néha jobban be vagyunk fogva, mint aktív orvos korunkban.

– *Megismerkedésük is Újpesthez kötődik?*

– 1958-ban ismertem meg Ágnest a Lőrinc utcai iskola előtt. Jól megnéztem magamnak ezt a csodálatos, értelmes, szép arcú és természetű leányzót, és reméltem, hogy ő lesz a feleségem. Egy alkalommal farsangi estet rendezett az iskola az Izzó kultúrházában. Ez alatt minket, gimnazistákat egy másik rendezvényen és helyszínen beosztottak franciánegyest táncolni. A tánc után iszonyatosan rohantam, hogy még átérjek a farsangra. Sikerült. Azóta vittem/viszem a táskáját. Kézen fogva jártunk iskolába, ő a Kanizsaiba én a Könyvesbe. 1967-ben házasodtunk össze.

– *Orvosi pályájuk mellett nagycsaládosok lettek. A gyerekek tovább viszik a családi tradíciókat?*

– Öt gyermekünk született. Az első Attila, hat gyermekes apa, az urológiai klinika docense és professzor helyettese. Felesége nyelvtanár. Ilike a következő, négy gyermeke van, szemész főorvos. Férje pedagógus. Harmadik Laci fiunk sebész főorvos, három fia van. Ők a legkisebb unokáink. Édesanyjuk fül-orr-gégész rezidens. Emike lányunk a következő, ő fogorvos, négy gyermek édesanyja. Újpesten dolgozik. Férje szinkrontolmács. Alajos fiunk a legfiatalabb gyerek, három gyermek édesapja, a váci járásbíró bírja. Négy gyermekem családjával együtt a kerület-

ben lakik, így az unokák jelentik a hatodik újpesti generációt.

Összetartó család vagyunk, céltudatos életvitelt adtunk tovább az utódoknak. Attila Marci fia, nőgyógyász és andrológus, Veronika, a lánya jövőre végez az orvosin. Édesanyjuk francia–angol szakos tanárnő. Gyerekeik magas szinten beszélnek mindkét nyelvet. Két következő gyerekük szintén orvosi pályára készül, a két legkisebb még nem döntött. Ili lányom Róbert fia, jövőre érettségizik, Bernadett francia–angol szakos az ELTE-n. Emike Lőrinc fia orvosira jár, kardiológus szeretne lenni. Donát fia a Budapesti Műszaki Egyetemen robotikát tanul.

– *Milyen gyakran találkoznak egymással a családtagok?*

– Legnagyobb ünnepünk a karácsony. Harmincketten ülünk a három ebédhez terített asztalhoz. Karácsony másnapján össze szoktunk jönni a tágabb családdal is, akkor hetvennégyen vagyunk. Közös énekléssel, Isten dicsérésével adunk hálát, hogy megvagyunk, együtt vagyunk. □

A menyasszony dr. Horváth Ágnes, a vőlegény dr. Keszthelyi László. A felvétel az esküvőjükön készült, 1967-ben

Könyvek Újpestről

Somos Zsuzsa Újpestért-díjas grafikusművész 23 helyi kötődésű, neves személyiség portréját festette meg.

Az arcképekhez újpesti helytörténeti kutatók írtak rövid életrajzokat. A szerzők arra törekedtek, hogy a különböző életutakból kiemeljenek egy-egy érdekes epizódot, ezekkel indítva a pályaképeket. A kiadvány célja, hogy – elsősorban a középiskolás korosztályhoz – közel hozza az egykori művészeket, politikusokat, egyházi vezetőket, sportolókat és közéleti személyiségeket. Az Újpest Önkormányzata kiadásában megjelent album eljutott valamennyi IV. kerületi középiskolába, ahol a diákok az érettségi bizonyítványukkal együtt, a város ajándékaént vehették át a kötetet. A kereskedelmi forgalomba nem kerülő album hozzáférhető a helytörténeti gyűjteményben (Berda J. u. 48.).

Az „Újpest”-jéhez ezer szállal kötődő Jolsvai András ezúttal elhagyta kedvenc városát. Új regényében térben és időben is nagyobb kitérőre vállalkozik. Az 1831-es esztendőbe érkezünk, amikor a reformkori értelmiség megalapítja a Magyar Tudományos Akadé-

miát. Megelevenednek a történetben az irodalmi élet alakjai, többek között Vörösmarty Mihály, Döbrentei Gábor, Toldy Ferenc, és benépesülnek a korhűen lefestett legendás pest-budai helyszínek. Napjaink olvasója számára kiderül, hogy ebben a látszólag idilli világban is megosztott volt a szellemi élet, de tény, hogy mire a történet végére érünk, érdemi munkába kezd a tudós társaság. A regény a Fekete Sas Kiadó gondozásában jelent meg, kedvezményesen megvásárolható a kiadónál: <https://feketesas.hu/>.

Egy újpesti mester emlékére

2019. június 27-én, a BKSzC Kozma Lajos Faipari Szakgimnázium évzáró ünnepségén Vizer József átadta az édesapja, idősebb Vizer József újpesti asztalosmester emlékére alapított díjakat. Az elismerést évente a faipari középiskolák legjobb vizsgamunkát készítő, illetve a szép magyar beszédre ösztönző Kazinczy versenyen helyezést elérő diákok kapják. Az egyik idei díjazott, a váci és a zuglói társintézmény egy-egy tanulója mellett Böröcz Barnabás, a Kozma Lajos Faipari Szakgimnázium diákja.

Városnapi elismerések

2019. augusztus 29-én, az Újpesti Városnapok alkalmából Újpest Önkormányzatának Képviselő-testülete Újpestért Díjat adományozott Márkus Erzsébetnek, a Bp. IV. kerületi Polgármesteri Hivatal Építésigazgatási Osztály nyugalmazott vezetőjének, Petrányi Imrénének, az UTE Cselgáncs szakosztály igazgatójának, valamint dr. Kálmán Mihály gyermek házi orvosnak. Az elismeréseket a UP Újpesti Rendezvénytér színháztermében Wintermantel Zsolt polgármester nyújtotta át.

Örökségnapok Újpesten

2019. szeptember 21-22-én kerül sor a Kulturális Örökség Napjai rendezvénysorozatra, amelynek keretében számos oktatási, kulturális és közintézmény díjtalanul megnyitja kapuját az érdeklődők előtt. A kiemelt újpesti helyszínek (Városháza, Könyves Kálmán Gimnázium csillagdája és a Lepkémúzeum) mellett vezetett sétával várják az érdeklődőket az Újpesti Helytörténeti Alapítvány és az Újpesti Városvédő Egyesület tagjai. Részletes program az oroksegnapok.hu oldalon.

Kalauz szomszédjáhozóknak

Eddig 50 város 770 kocsmáját látogatta meg a Kocsmaturista blog készítője, akinek „A szent küldetés: minél jobban feltérképezni és minél érdekesebben és hasznosabban bemutatni Magyarországot és a közelebbi-távolabbi külföldi országok, városok kocsmáéletét”. A tudósító a hagyományos kocsmák mellett a műfaj egyéb „ítatóhelyeit” is bemutatja. Az úti kalauz szerkesztője eljutott Újpestre is. Hangulatos beszámolója a <https://kocsmaturista.hu/budapest/iv-kerulet/#> oldalon olvasható.